

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

Rector - Natuurmonument

Golvend wit haar en een Kop... van heb ik jou daar!

Het vlindernet in een steeds zwaaiende hand.....

Onmisbaar sieraad van Limburg's land, het met recht geliefde

Waar doctoren in hutkommen wroeten tot heil der patienten.....

Waar burgemeesters aan bouwplannen prutsen tot schrik der architecten.....

Daar vangen Priesters vlinders even vaardig in hun netten als de duivel zielen.....

"In Kruiken en Canne" 28-5-1943

De Kraamheer 1/2 Limb-landschap.

3 Juni 1943
H. Ruyghe
p.i.xt.

Wemel
inv.

LIBER AMICORUM

28 December 2001 was het precies vijftig jaar geleden dat Rector Jos. Cremers overleed. In deze eerste zin van deze column valt het direct op. Dat merkwaardige puntje achter Jos. Het was niet eerder zo opgefallen omdat het zo vanzelfsprekend was. De stichter en eerste voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en de oprichter en eerste conservator (directeur zouden we nu zeggen) van het Natuurhistorisch Museum Maastricht wordt altijd aangeduid met dat puntje in zijn naam: het was Rector P. Jos. Cremers (waarbij die P van Pius doorgaans niet werd vermeld), Rector Cremers of, nog korter, gewoon "de Rector". In het eerste artikel op de bladzijde hiernaast kunt u de bevestiging van bovenstaande nog eens zien. De huidige voorzitter van het Genootschap, Frans Coolen, gebruikt ook alsof het allemaal vanzelfsprekend is de aanduidingen die hier zojuist zijn vermeld.

We stonden er pas bij stil toen we met zo'n veertig belangstellenden op 28 december een bezoek brachten aan het graf van Rector Jos. Cremers. Het lag er prachtig bij na de recente restauratie. Een robuuste zwerfkei mar-

keert de laatste rustplaats van een man die eigenlijk nooit rustte. De zwerfkei kwam uit de groeve in de Sint Pietersberg en werd destijds door de directie van de ENCI als laatste eer aan de Rector ter beschikking gesteld. In de steen staat een inscriptie in het Latijn: "Si Hi Tacuerint Lapides Clamabunt" wat zoveel betekent als "Als zij zwijgen zullen de stenen spreken". Bij de restauratie is het grafmonument naar een ontwerp van Amintha Guarracino verfraaid met bronzen ornamenten in de vorm van planten. Aan de voorzijde ligt een bronzen banderol waarop de bijzondere verdiensten van de Rector staan vermeld: "Stichter van het Natuurhistorisch Genootschap* Oprichter van het Natuurhistorisch Museum"

Tijdens de herdenkingsbijeenkomst werden enkele persoonlijke herinneringen geciteerd uit het Liber Amicorum, dat in 1943 bij gelegenheid van zijn 70^e verjaardag werd aangeboden. In dit Vriendenboek staan ruim 150 geschreven of getekende bijdragen, gerubriceerd in vijf hoofdstukken. Elk hoofdstuk wordt ingeleid met een getekende titelpagina van de hand van H. Ramaekers.

In het boek staan bijdragen van beroemde stadsgenoten, zoals de toenmalige Limburgse gouverneur W. van Sonsbeek en de Maastrichtse burgemeester baron W. Michiels van Kessenich. Zij hadden overigens beiden in 1941 hun functie neergelegd, omdat ze niet aan de voorschriften van de "nieuwe orde" wilden meewerken. Ook beroemde onderzoekers en publicisten hebben een bijdrage aan het vriendenboek geboden. De bekendste

onder hen zijn ongetwijfeld Jac. P. Thijsse; prof. dr. J. van der Vlerk, prof. dr. J. Umbgrove, dr. H.J. Beckers, dr. G.H. Waage, dr. E.M. Kruijtzter, dr. A. de Wever, dr. J.E. Schulte, en ir. D.C. van Schaik. Zelfs de ondergedoken directeur van de Leidse Hortus, prof. dr. L. Baas Becking, stuurde voor het boek een tekening van het Academiegebouw, met het onderschrift: "de afgezette directeur"!

Jac. P. Thijsse schrijft op 4 juni 1943: "Waarde zeer vereerde Rector Cremers. Ontvang op dezen dag mijn allerhartelijkste gelukwensen en de betuiging van mijn bewondering voor uw zoo wel besteed leven. Vele, vele jaren geleden, kwam onze wederzijdsche vriend, onze nog altijd diep betreunde Heimans van een van zijn Limburgsche expedities thuis en zei mij: 'Nu heb ik een Limburger ontmoet, die in kennis en liefde aangemeten is aan ons heerlijk land van Maas en Geul en Geleen. Van hem zullen we nog eens wat beleven; hij is een Roomsche geestelijke'. Wel, gij hebt die verwachtingen niet beschaamd, zelfs rijkelijk overtroffen, zooals gij voor Limburg hebt ge-

leden en gestreden en een grootsch gedenkteken hebt gesticht met Museum, Limburgsch Genootschap en maandblad. Nog altijd blijkt, ook dank zij uw werk de betekenis van Limburg al duidelijker en duidelijker en nog steeds zal er gestreden moeten worden. Doch dank zij U zijn de strijders sterker en talrijker dan ooit te voren. Met herhaalde gelukwensen en de verzekering van mijn hoogachtung en vriendschap, Jac. P. Thijsse".

Nu we 50 jaar na zijn dood geconfronteerd werden met dit Li-

ber Amicorum, voelden we dat het Vriendenboek nog lang niet af is. Iedere aflevering van het Maandblad voegt er weer bladzijden aan toe.

Na afloop van het bezoek aan het kerkhof werden de gasten geconfronteerd met een heel ander Liber Amicorum. Het Bestuur van het Genootschap en de Directeur van het Museum tekenden een intentieverklaring om de negentigjarige samenwerking tussen Genootschap en Museum ook voor de toekomst vast te leggen. In dit Vriendenboek (van slechts 2 bladzijden) wordt in zekere zin de gezamenlijke zorg voor het erfgoed van Rector Jos. Cremers voor de toekomst vastgelegd: Genootschap en Museum zijn, hoewel bestuurlijk en sinds een half jaar ook voor wat betreft de huisvesting geheel zelfstandig, als vrienden op elkaar aangewezen.

**Douwe Th. de Graaf
Servé Minis**

Voorzitter Frans Coolen en Directeur Douwe Th. de Graaf tekenen het "Liber Amicorum" waarin de samenwerking tussen het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en het Natuurhistorisch Museum Maastricht is vastgelegd.

“C’EST LA POSITION QUI FAIT L’HOMME”

EEN GESPREK MET MEVROUW DR. W. MINIS – VAN DE GEYN NAAR AANLEIDING VAN DE 50e STERFDAG VAN RECTOR JOS. CREMERS

Frans Coolen, La Fontainestraat 43, 5924 AX Venlo

“Rector Cremers, wij zullen uw werk voortzetten, wij zullen trachten uit uw voorbeeld de energie te putten die hiervoor nodig is en vooral aan de jongeren onder ons zou ik willen voorhouden: zie wat één mens kan bereiken die met zoveel liefde de schone Natuur Gods heeft bewonderd en deze bewondering heeft willen verder dragen aan ons, zijn opvolgers. Moge hij voor U een voorbeeld zijn ter navolging en moge God hem het loon schenken dat hij verdiend heeft. Hij ruste in vrede.”

Met deze woorden sloot C. Willemse, toenmalig voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, de toespraak af die hij hield op de herdenkingsbijeenkomst van Rector P. Jos. Cremers, kort na diens overlijden op 28 december 1951. De belangstelling op die bijeenkomst was groot. Er waren veel prominente vertegenwoordigers aanwezig uit de natuurwetenschappelijke, kerkelijke en industriële wereld, alsook van overheidswege. Rector Cremers had tot ver buiten de Limburgse grenzen naam gemaakt als oprichter en eerste voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap en als stichter en eerste conservator van het Natuurhistorisch Museum Maastricht. De vele contacten die hij had, getuigen van zijn veelzijdigheid. Met meerdere hoogleraren voerde hij een correspondentie over wetenschappelijke

onderwerpen van uiteenlopende aard over zowel de ‘levende’ als ‘niet-levende’ natuur. Ondanks het ontbreken van een academische opleiding werd hij gewaardeerd om het wetenschappelijke niveau van zijn inbreng. Zijn contacten met de overheid wijzen op de organisatorische en bestuurlijke vaardigheden die hij aanwendde voor de ‘bedrijfsvoering’ van het Genootschap en het Museum. Hij was dus een netwerker van de eerste orde. Zijn heldere artikelen in het Natuurhistorisch Maandblad waarvan hij redacteur was, de vele rondleidingen die hij gaf in het Museum en de presentaties op de maandelijks vergaderingen onderstrepen zijn didactische kwaliteiten.

Hij moet dus wel een bijzonder mens geweest zijn. In feite een natuurtalent, zowel

letterlijk als figuurlijk. Zijn kennis over de natuur kwam pas tot ontwikkeling toen hij kort na zijn priesterwijding in 1899 tot biologielaar werd benoemd op de abdij Rolduc in Kerkrade. Hij was niet in de ‘*histoire naturelle*’ geschoold, en was dan ook door die benoeming verrast. Maar op Rolduc gold het devies “*c’est la position qui fait l’homme*”, ofwel “de positie maakt de man”, een uitspraak die lijkt op het gezegde “kleren maken de man”. In geval van Rector Cremers waren het nadrukkelijk niet de kleren die de man maakten. Hoewel hij een groot gedeelte van zijn leven liep in priestergewaad, lag een kerkelijke loopbaan minder in zijn lijn en was het daadwerkelijk zijn leraarpositie op Rolduc die de aanzet gaf tot zijn natuurwetenschappelijke en seculair bestuurlijke ontwikkeling. Rolduc was de voedingsbodem waarin door de combinatie van de wetenschappelijke en bestuurlijke gedrevenheid van Rector Cremers de kiem werd gelegd voor twee oude en tevens nog springlevende organisaties.

Over Rector Cremers is al veel geschreven in het Maandblad (zie de literatuurlijst). Een herhaling hier van zijn biografie is dan ook niet op zijn plaats. Willen we een impressie krijgen van hem als persoon dan kan dat het best van iemand die hem persoonlijk heeft meegemaakt. Er zijn echter niet veel mensen meer in leven die Rector Cremers hebben gekend. Een van de weinigen is mevrouw W. Minis - van de Geyn. Zij heeft jarenlang intensief met hem samengewerkt en heeft bovendien een vooraanstaande rol gespeeld in zowel het Museum als het Genootschap. Om kort te gaan, mevrouw Minis - van de Geyn heeft in 1939 de Rector als conservator opgevolgd en heeft die functie tot 1948 bekleed. Van 1945 tot 1953 en van 1967 tot 1973 was zij hoofdredacteur van het Natuurhistorisch Maandblad, en initiatiefneemster van de

FIGUUR 1

Rector Cremers en Mej. Van de Geyn op kasteel Neercanne in 1944. De foto is gemaakt door de toenmalige pastoor van Kanne.

reeks 'Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap'. Ook is zij vele jaren bestuurslid van het Genootschap geweest. Op 15 december j.l. had ik een gesprek met haar in aanwezigheid van haar zoon Servé.

Hoewel bijna 92 jaar oud, woont mevrouw Minis nog steeds zelfstandig. Haar woning is één van de oudste huizen van Maastricht en staat bekend onder de naam 'Huys op den Jeker'. Dit moet letterlijk worden opgevat, het huis is boven de Jeker gebouwd, dat wil zeggen de Jeker stroomt er onderdoor. De achterkant grenst aan de tuin van het Museum. Deze 'ambtswoning' bewoont zij al sinds 1939. Daardoor wordt de verbondenheid van haar met het Museum nog eens extra benadrukt. In de woonkamer staat de 'zedeleer' van de Rector, een sjeke zetel van hout waarin hij vaak zat. Het is een erfstuk dat mevrouw Minis nog dagelijks herinnert aan de tijd dat ze veel met de Rector te maken had.

We praten afwisselend over de Rector en haarzelf, hun levenswandel is een lange tijd immers nauw verweven geweest. Natuurlijk gaat het over hoe ze elkaar hebben leren kennen. Mejuffrouw Van de Geyn studeerde in de dertiger jaren paleontologie op de Faculteit Wis- en Natuurkunde (Biologie) van de Rijksuniversiteit Leiden. "Het allereerste begin is feitelijk geweest toen in Elsloo bij het graven van het Julianakanaal een hele hoop grind werd opgegraven, en in dat grind zaten allerlei haaietanden, flink afgesleten en wel. Hier wist men er geen raad mee en Rector Cremers heeft toen aan professor van der

Vlerk in Leiden geschreven en gevraagd "weet u niet iemand die zich daar over kan ontfermen?". En zodoende ben ik al in Leiden begonnen met die karrenvrachten uit Elsloo". Deze 'karrenvrachten' hebben na zorgvuldig determinatiewerk geleid tot een proefschrift met de titel '*Das Tertiär der Niederlanden, mit besonderer Berücksichtigung der Selachierfauna*', waarop mejuffrouw Van de Geyn in 1937 promoveerde tot doctor in de Wis- en Natuurkunde. Rector Cremers was bij de promotie aanwezig. Dat was heel bijzonder, omdat hij slechts bij hoge uitzondering op reis ging. Na haar promotie heeft dr. Van de Geyn museumervaring opgedaan aan het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie in Leiden en het Geologisch Instituut aan de Technische Hogeschool in Delft.

De relatie tussen Leiden en Maastricht was hecht. Toen de Rector 65 jaar werd, moest hij met pensioen en werd een opvolger voor hem als conservator gezocht. Wat hem betreft, was mejuffrouw Van de Geyn favoriet. Hij bracht haar kandidatuur bij de Gemeente Maastricht met verve onder de aandacht en, al ging het niet zonder slag of stoot, zij nam in 1939 op 29-jarige leeftijd zijn plaats in. Dat was, zeker in die tijd, een bijzondere positie voor een jonge vrouw. De toenmalige secretaris G. Waage schreef een warm welkomstwoord in het Maandblad. Vanuit een wetenschappelijke onderzoeksfunctie in de Randstad stapte dr. Van de Geyn in de verantwoordelijkheid van leidinggeven- de van het Museum. Zij zag niet tegen die

functie op. "Nou ja, dat ben je al vijf jaar gewend, dat werk. Ik had in Leiden al heel veel contact gehad vanwege dat Elsloo materiaal en dus kende ik al veel mensen. En vroeger had je in zo'n functie al het nodige gezag". Ongetwijfeld heeft Rector Cremers een variant van de spreuk laten gelden dat ook op hem in Rolduc werd toegepast: "*c'est la position qui fait la femme*"!

Vanzelfsprekend had juffrouw Van de Geyn nog veel met Rector Cremers te maken. Hij woonde in de Looiersgracht, dichtbij het Museum, zodat hij daar nog dagelijks kwam. Hun werrelatie was prima. "Rector Cremers was heel prettig in de omgang, met iedereen. We waren het altijd met elkaar eens. Hij wist dat ik een paar jaar ervaring had, dus alles wat ik deed werd meteen geaccepteerd".

De bibliotheek was tevens zijn werkkamer. Behalve een vergadertafel stond daar ook een bureau, waaraan hij altijd zat. Hij nam daar de post door. Ook besteedde hij veel tijd aan de voorbereidingen voor het Natuurhistorisch Maandblad. Er kwamen veel scholen op bezoek waarvoor hij de rondleidingen verzorgde. 's Avonds waren er veel vergaderingen van het Natuurhistorisch Genootschap. Kortom, de hele week was feitelijk bezet.

De sfeer binnen het Genootschap en Museum had een familiair karakter. Aan bijzondere verjaardagen en ambtsjubilea werd in het Maandblad aandacht besteed. Van Rector Cremers werd onder andere de naamdag ('St. Joseph') gevierd, maar ook zijn verjaardag. Hij kreeg dan altijd bezoek van freule Poswick, de eigenaresse van Château Neercanne. Kort na zijn pensionering bood de freule de Rector een woning aan naast het kasteel, een aanbod dat hij graag aanvaardde.

Vanaf het moment dat hij in 1917 conservator van het museum werd, had de Rector geen formele kerkelijke rol meer. Hij was dus door het bisdom vrijgesteld om zich helemaal aan het Museum en het Genootschap te wijden. Wel hield de Rector als geestelijke zijn verplichtingen en bevoegdheden. Hij liep al-

FIGUUR 2

De grafsteen van Rector Cremers is een grote zwerfkei, die fraai contrasteert met de strakke zerken op de algemene begraafplaats aan de Tongerseweg in Maastricht. In de steen staat gegraveerd: "Als de stemmen zwijgen, spreken de stenen" (foto: Frans Coolen).

tijd in toga, met een band om en een strik achterop. Tot aan zijn vertrek naar Kanne droeg hij dagelijks de mis op bij de zusters Reparatricen, een kloosterorde die nu nog bestaat. Na zijn vertrek naar Kanne droeg hij iedere dag de mis op in een kleine kapel tegenover zijn woning. Voor freule Poswick was vooraan in de kapel een ereplek gereserveerd. "Op zondag woonden ook veel Maas-trichtenaren de mis bij. Zij gingen bij mooi weer per fiets naar Kanne. Het kapelletje zat toen altijd helemaal vol". Rector Cremers was in zijn stad een bekende en gewaardeerde persoonlijkheid. "In die tijd van de opkomst van de SDAP waren er veel mensen die zich hadden afgekeerd van de Kerk. Als die mensen op sterven lagen, dachten ze nog wel eens aan hemel, hel en vagevuur, maar wilden niet de kerk inschakelen. Dan werd wel eens bij avond Rector Cremers gehaald om hen te bedienen en hen gerust te stellen. Dat ging bij hem heel gemakkelijk". Dit alles illustreert de onafhankelijke levensopvatting van de Rector, die voortdurend zijn eigen koers volgde, ook al was dat tegen de richtlijnen in.

De gevolgen van de Tweede Wereldoorlog waren ook voor het Museum goed merkbaar, zij het niet zonder meer in negatieve zin. "Om te beginnen merkte je vooral dat het veel drukker werd in het museum, omdat mensen niet meer op reis konden gaan, dus vrije tijd moest in Nederland doorgebracht worden. Er was vrijwel meteen in het eerste jaar veel meer toeloop. Dit bracht natuurlijk een uitbreiding van de werkzaamheden met zich mee. Er waren wel vaak vrijwilligers, ondergedoken studenten die een of andere collectie wilden bewerken, daar heb ik nogal veel plezier van gehad. Ook werden er veel meer excursies gegeven. Het was een drukke bezigheid om dat allemaal te organiseren. Daar was altijd heel veel animo voor, want er was verder niks te beleven". Hoewel de mogelijkheden beperkt waren, was er in de oorlogsjaren dus in zekere zin sprake van een bloei-periode van het Museum en het Genootschap. De natuurhistorische belangstelling van Duitse kant bleef beperkt tot een eenmalig bezoek van twee of drie hoge militairen die kwamen kijken naar 'die Tierchen Churchill's'. Dat waren Coloradokevers, die hier destijds een plaag waren op aardappelen. Wel is tijdens de oorlogsjaren de beroemde mieren-collectie van pater Wasmann meegenomen. Deze collectie is later weer naar het museum teruggekeerd.

Toen de Rector in Kanne ging wonen, kwam hij veel minder vaak in het museum. Mevrouw Van de Geyn ging wekelijks bij hem op bezoek. Zij bracht hem post en tijdschriften, die zij de week later weer mee terugnam. Wel woonde hij iedere maand in het Museum de maandvergadering bij. Hij kwam dan bijtijds om wat museumzaken door te spreken. De maandvergaderingen begonnen altijd op woensdag om zes uur. Er werd vrijwel niet gesproken over bestuurlijke zaken. "De leden hadden in de loop van de maand wel een of ander leuk plantje gevonden, of een heel aparte vogel gezien. Er waren altijd wel allerlei leuke details van de laatste weken, en dat werd dan op de maandvergadering allemaal te berde gebracht. Af en toe werden ook personen uitgenodigd om een lezing te houden, soms uit Leiden of Amsterdam".

In 1947 is mejuffrouw Van de Geyn getrouwd met Mr. A. Minis, de latere gemeentesecretaris van Maastricht. In die tijd was het bij de overheid voor vrouwen niet toegestaan om na het huwelijk te blijven werken. Mevrouw Minis moest haar functie als conservator dus neerleggen. Zij droeg in 1948 haar werkzaamheden over aan dr. E. M. Kruytzer.

Na de oorlog verhuisde Rector Cremers naar 'Huize Niethuysen', een mooi groot huis in Wijnandsrade. Ook daar heeft mevrouw Minis hem regelmatig bezocht. Zijn gezondheid ging echter achteruit. Toen hij ziek werd, is hij terug naar Maastricht gekomen en is hij opgenomen in het verpleeghuis 'Klevarie'. Tot vlak voor zijn dood had mevrouw Minis dagelijks contact met hem. "Daar heeft hij ook een kamer gehad met zijn eigen spullen. Hij bleef tot het laatste moment voor alles veel belangstelling houden, is tot het laatste echt heel goed bijgebleven". In het St. Elisabeth-tehuis in de Abtstraat is hij overleden. Hij is 78 jaar oud geworden.

Op het einde van ons gesprek gaat mevrouw Minis even naar boven en komt terug met de uitgave 'Kroniek van ruim 16 jaar Natuurhistorisch Museum Maastricht', geschreven door dr. D.G. Montagne, directeur van het Museum van 1964 tot 1980. "Dr. Montagne heeft een kroniek samengesteld over de 16 jaar dat hij aan het museum verbonden was, en ik denk, het is een leuk idee, ik heb ook zo ontzettend veel gegevens van de jaren dat ik in het Museum werkte. Daar heb ik een hele hoop papieren van, maar nog niet samen in verband gebracht. Ik ben daar aan het wer-

ken, dus dat komt! Er zit natuurlijk veel van Rector Cremers tussen. Het wordt de kroniek van de oorlogsjaren van het Museum". Helemaal in lijn met het voornemen waarmee C. Willemse de herdenkingsrede 50 jaar geleden afsloot, is mevrouw Minis nog steeds bezig met het voortzetten van het werk van Rector Cremers. Wij kijken met belangstelling uit naar deze kroniek die ongetwijfeld veel informatie zal bevatten over het Museum, het Genootschap, Rector Cremers en zeker ook mevrouw Minis zelf.

SUMMARY

"C'EST LA POSITION QUI FAIT L'HOMME"

It is now fifty years ago (28 December 1951) that the founder of the *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg* and the *Natuurhistorisch Museum Maastricht*, Rector P. Jos. Cremers, died. Mrs W. Minis – van de Geyn, who succeeded him as Director of the Museum, is one of the few persons still alive who knew him very well. In an interview she talks about her memories of working with Rector Cremers and about the way he lived during the last decades of his life.

LITERATUUR

- ANONYMUS, 1924. Ter dankbare hulde aan den WelEerwaarden heer Jos. Cremers op den dag van zijn 25-jarig Priesterfeest. *Natuurhistorisch Maandblad* 13 (3): 29-30.
- KRUYTZER, E.M., 1962. Het Museum 50 jaar Herdenkingsvergadering op woensdag 12 december 1962. *Natuurhistorisch Maandblad* 51 (11/12): 153-165.
- MINIS - VAN DE GEYN, W., 1960. Uit de wordingsgeschiedenis van het *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg*. *Natuurhistorisch Maandblad* 49 (9/12): 88-94.
- MINIS - VAN DE GEYN, W., 1985. Rector P. Jos. Cremers (1873-1951). *Natuurhistorisch Maandblad* 74 (11): 197-200.
- NIEUWENHOVEN, P.J. VAN, 1973. Bij een afscheid. *Natuurhistorisch Maandblad* 62 (10): 117.
- PELZERS, E. & F.S. VAN WESTREENEN, 1992. *Kroniek van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg*. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- RUMMELEN, F.H. VAN, 1948. Entomologisch nummer opgedragen aan de voorzitter van het *Natuurhistorisch Genootschap*, Rector Jos. Cremers, op zijn 75ste verjaardag. *Natuurhistorisch Maandblad* 37 (5/6): 35-36.
- WAAGE, G.H., 1939. Welkom! *Natuurhistorisch Maandblad* 28 (5): 42.
- WILLEMS, W.J.M.H., 2001. Inventarisatie van het archief van het *Natuurhistorisch Museum Maastricht*. InventarisatierEEKS 13. Dienst OCWS 200, Gemeente-archief Maastricht, Maastricht.
- WILLEMSE, C., E.A., 1952. Herdenking van Rector Cremers. Themanummer *Natuurhistorisch Maandblad* 41 (1/2): 1-12.

WATERVEGETATIES TEN ZUIDWESTEN VAN WEERT

ENIGE FLORISTISCHE EN FYSISCH-CHEMISCHE NOTITIES

John Bruinsma, Thorbeckelaan 24, 5694 CR Breugel

Floris Brekelmans, bureau Stadsnatuur Rotterdam, Postbus 23452, 3001 KL Rotterdam

Langs de Loozerweg, de zuidoost-dijk van de Zuid-Willemsvaart, ligt een aantal poelen in en aan de rand van de Gemeentebossen Weert. Meer naar het zuidoosten, in de hoek tussen Tungelroyse beek en de Zuid-Willemsvaart, ligt een plas die is ontstaan nadat het terrein eind 1996 is afgegraven. In deze wateren (figuur 1) zijn de afgelopen jaren een aantal bijzondere hogere planten en kranswieren waargenomen. Aan water en bodem zijn enige fysisch-chemische metingen verricht. Tevens zijn de waarnemingen met gelijksoortige situaties en vegetaties in de omgeving vergeleken. Het overgrote deel van de waarnemingen is in de zomer en herfst van 1997 gedaan.

POELN LANGS DE ZUID-WILLEMSVAART

Op verzoek van de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen zijn tussen 1993-1996 door de Venel-werkgroep van IVN-Weert en een scoutinggroep een zevental verlande poelen langs de Zuid-Willems-

vaart uitgegraven en min of meer schaduwvrij gemaakt. Deze poelen ontvangen kwelwater uit de Zuid-Willemsvaart. De poelen 1 en 2 liggen tamelijk beschaduwd vlak langs de dijk. De poelen 3, 4 en 7, die zijn ontstaan nadat een oorspronkelijk daar gelegen poel bij de herinrichting in drieën is gedeeld, liggen in een open plek in het bos 20 meter van de dijk. De poe-

len 5 en 6 zijn verbrede delen van een vrijwel verlande kwelsloot. Beide zijn sterk beschaduwd, al werd in het najaar van 1997 een deel van het omliggend broekbos gekapt. Waarschijnlijk staat poel 6 hydrologisch in contact met het ernaast gelegen voedselrijke maïsveld, al zijn daar geen concrete aanwijzingen voor gevonden. Sinds de grote opknopbeurt in 1996 en 1997 wordt aan de poelen geen onderhoud meer gepleegd. Wel wordt de omgeving van de poelen 3, 4 en 7 jaarlijks in de herfst gemaaid waarna het maaisel in de omgeving van de poelen in het bos wordt gedeponeerd.

BIJZONDERE SOORTEN

STEKELHARIG KRANSBLAD (*CHARA MAJOR*)

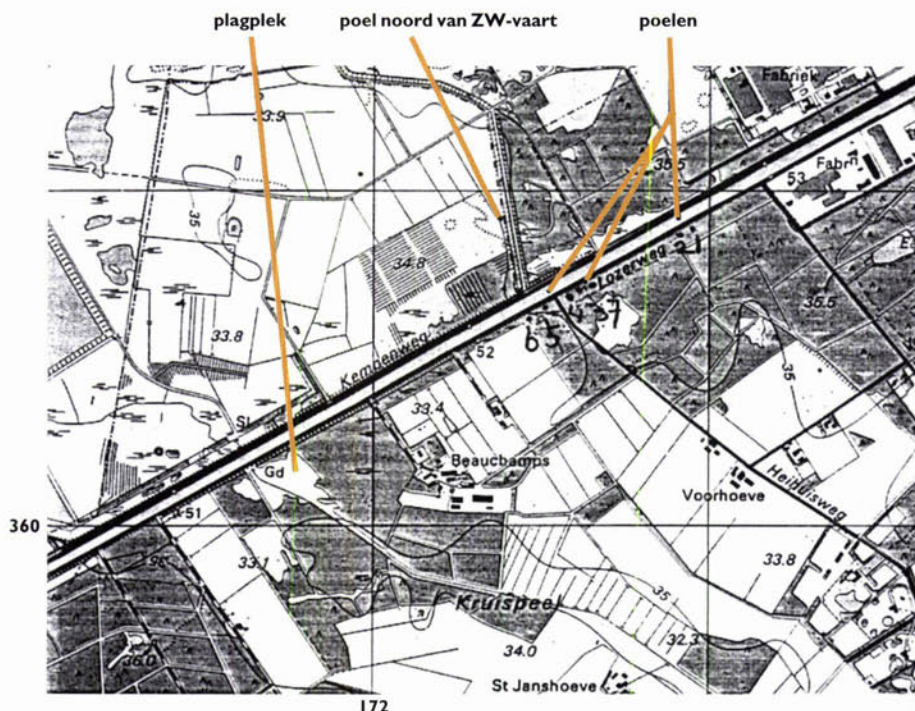
Dit forse kranswier kwam in 1997 voor in alle zeven poelen en in de meeste groeit het anno 2001 nog steeds. In poel 3 (tabel 1, opname 1) is de bedekking gering; in poel 2 en 7 bedekt de plant echter ongeveer één derde van het oppervlak. Buiten de duinen is Stekelharig kransblad een zeldzaamheid. Vroeger kwam hij ook voor in laagveenplassen en petgaten, meer recentelijk wordt hij waargenomen bij diverse herstelprojecten. De afgelopen jaren is de soort waargenomen in het Roukespeelven bij Swartbroek, aan de rand van de Krang (BRUINSMA et al., 1998). Een overeenkomstige situatie komt voor in het Buitengoor bij Mol in België (BRUINSMA, niet gepubliceerd). Daar kwelt water afkomstig uit de Maas vanuit het toevoer kanaal van een vloeiveld in het moeras (BOEYE & VERHEYEN, 1992).

BREEKBAAR KRANSBLAD (*CHARA GLOBULARIS*)

Beide variëteiten van Breekbaar kransblad

FIGUUR 1

Locatie van de poelen en de plagplek langs de Zuid-Willemsvaart bij Weert. Nummering van de poelen zoals in de tekst.

(*Chara globularis* var. *globularis*) en Teer kransblad (*Chara globularis* var. *virgata*) komen voor in poel 1, 2 en 3, Teer kransblad daarnaast ook in poel 7. Beide variëteiten zijn in het Pleistoocene deel van Nederland relatief algemeen; ze komen in een brede amplitude van zuurgraad en waterhardheid voor. Ook in het Rouke-speelven komen de twee variëteiten gezamenlijk voor. Van Teer kransblad zijn onder andere vindplaatsen langs de Zuid-Willemsvaart in de kwelplek in de Kruispeel (tabel I, opname 2) en van het ven in het voormalig defensieterrein (tabel I, opname 4) bekend. Ook is de variëteit aangetroffen langs de Noordervaart, in en bij de Grote Moost en in de Snep (Bruinsma, niet gepubliceerd, wel in de databases van het Landelijk Informatiecentrum Kruiswieren, Amsterdam en het Nationaal Herbarium, Leiden).

**GEWOON KRANSBLAD
(CHARA VULGARIS)**

Deze algemene soort kwam in 1997 voor in poel 5, de jaren daarna is hij niet meer waargenomen. De weinige planten die er groeiden waren zeer variabel: een deel had enkele stekels groter dan de diameter van de hoofdas, van andere waren de kransstakken onbeschorst. Vandaar dat we ons maar niet hebben laten verleiden tot het benoemen van de variëteiten. Gewoon kransblad is in met name in het westen van Nederland algemeen en in Zuid-Limburg, waar het water hard is, is het de algemeenste chara-soort. In Midden-Limburg daarentegen, waar het meeste water zacht is, wordt de soort zelden aangetroffen (BRUINSMA & NAT, 1996). De dichtstbij gelegen bekende vindplaatsen zijn bronvijvers langs de Tungelroyse beek bij Nederweert, door H.W.J. van Dijk gevonden in 1970, en in een ven aan de andere kant van de Zuid-Willemsvaart op het voormalig defensieterrein, gevonden door E.X. Maier en J.S. van Raam in 1997. Tijdens een bezoek in 2000 werd daar geen Gewoon kransblad meer aangetroffen, wel Teer kransblad (tabel I, opname 4).

**KRAALTJESGLANSWIER
(NITELLA TENUISSIMA)**

Th. H. Teeuwen trof op 13 augustus 1997 in poel 3 zeven planten van het Kraaltjesglanswier aan. Deze soort was in Nederland tot dan toe op slechts twee plaatsen gevonden: in 1859 in een landgoedvijver bij Lochem en in 1995 en '96 in een pas gegraven petgat in Den Dullaard bij Sprang-Capelle (databases Nationaal Herbarium, Leiden en Landelijk Informa-

TABEL I

Enkele opnamen van watervegetaties bij Weert. Opnameschaal Tansley.

Opnamennummer	1	2	3	4	
Jaar	1997	1997	1997	2000	
Dag/maand	29-8	29-8	5-11	24-9	
Bedekking totaal %	100	5	10	60	
Bedekking helofyten %	2	2	1	5	
Bedekking drijfslaag %	20	2	1	20	
Bedekking onder water %	100	2	10	60	
Teer kransblad	cd	s	.	la	<i>Chara globularis</i> var. <i>virgata</i>
Knolrus	cd	lf	.	o	<i>Juncus bulbosus</i>
Drijvend fonteinkruid	r	o	o	a	<i>Potamogeton natans</i>
Puntkroos	r	o	o	.	<i>Lemna trisulca</i>
Kraaltjesglanswier	r	s	.	.	<i>Nitella tenuissima</i>
Klein kroos	.	lf	f	r	<i>Lemna minor</i>
Duizendknoopfonteinkruid	f	.	.	.	<i>Potamogeton polygonifolius</i>
Gewoon puntmos	lf	.	.	.	<i>Calliergonella cuspidata</i>
Ongelijkbladig fonteinkruid	.	lf	f	.	<i>Potamogeton gramineus</i>
Klein fonteinkruid	.	o	f	.	<i>Potamogeton berchtoldii</i>
Blonde egelskop	.	f	.	.	<i>Sparganium erectum</i> ssp. <i>neglectum</i>
Grote egelskop s.l.	.	.	s	.	<i>Sparganium erectum</i>
Naaldwaterbies	.	.	f	.	<i>Eleocharis acicularis</i>
Kleine egelskop	.	.	lf	.	<i>Sparganium emersum</i>
Draadwier	.	.	o	.	<i>Draadwier</i>
Riet	.	o	.	lf	<i>Phragmites australis</i>
Kleinste egelskop	.	.	.	a	<i>Sparganium natans</i>
Loos + Groot blaasjeskruid	.	.	.	a	<i>Utricularia australis</i> + <i>vulgaris</i>
Gewone waterbies	.	.	.	o	<i>Eleocharis palustris</i> ssp. <i>palustris</i>
Mattenbies	.	.	.	o	<i>Schoenoplectus lacustris</i>
Hoge cyperzegge	r	.	.	.	<i>Carex pseudocyperus</i>
Waternavel	r	.	.	.	<i>Hydrocotyle vulgaris</i>
Waterpostelein	r	.	.	.	<i>Lythrum portula</i>
Grote lisdodde	r	.	.	.	<i>Typha latifolia</i>
Stekelharig kransblad	r	.	.	.	<i>Chara major</i>
Tenger fonteinkruid	.	r	.	.	<i>Potamogeton pusillus</i>
Violtende bies	.	s	.	.	<i>Scirpus fluitans</i>
Smalle waterpest	.	.	s	.	<i>Elodea nuttallii</i>

Opname 1. Poel 3 langs de Loozerweg, 4 x 4 m.
 Opname 2. In de Kruispeel: plagplek langs de Zuid-Willemsvaart en de Tungelroyse beek, strook langs het kanaal van 30 x 10 m.
 Opname 3. Tungelroyse Beek tussen plagplek en brug bij het ven in de Kruispeel, 150 x 4 m.
 Opname 4. poel / ven in voormalig defensieterrein ten noordwesten van de Zuid-Willemsvaart, Weert. De poel sluit aan op een sloot loodrecht op de Zuid-Willemsvaart, 100x15m. Diepte > 1m.
 Betekenis van de afkortingen: s: scarce, schaars/zeer verspreid; r: rare, zeldzaam; o: occasional, hier en daar; lf: locally frequent, plaatselijk frequent; f: frequent; la: locally abundant, lokaal zeer veel; a: abundant, zeer veel; cd: co-dominant; d: dominant.

tiecentrum Kruiswieren, Amsterdam). Later in het seizoen 1997 werden nog twee plekken met Kraaltjesglanswier gevonden: bij Weert in de nog te bespreken plagplek in de Kruispeel en op een afgegraven plek in het Stelkamps Veld bij Lochem. Een op de Vrije Universiteit gedane poging om Kraaltjesglanswier op te kweken uit modder van de vijver waar hij in 1859 gevonden was, leverde wel kranswieren op maar niet de gewenste soort. In poel 3 heeft hij alleen in 1997 gestaan, met een maximum van 10 planten. Wel groeide Kraaltjesglanswier in 1998 en 1999 in de ernaast gelegen poel 4, beide jaren enige honderden planten. In 2000 is hij niet meer waargenomen.

**DUIZENDKNOOPFONTEINKRUID
(POTAMOGETON POLYGONIFOLIUS)**

Dit fonteinkruid komt niet meer op de lande-

lijke Rode lijst voor (VAN DER MEIJDEN et al., 2000), wel op Limburgse Rode lijst, waarin hij als bedreigd (RL-3) is opgenomen (CORTENRAAD & MULDER, 1998; (geciteerd wordt de status buiten het heuvelland). Hij is gevonden in poel 2, 3, 4 en 7 en komt ook voor langs de Noordervaart in de Snep (BOSSENBROEK et al., 2000) en in de Grote Moost, zowel in de laagte langs het kanaal als in de in 1997/'98 vergraven plas (waarneming E. Brouwer, Arnhem en de eerste auteur, 19 augustus 1998). Ook op andere plekken rond Weert komt deze soort voor, zoals in enkele poelen en sloten in de Kootspeel, de Krang en in het Wijbosch Broek. Op het Pleistoceen komt het Duizendknoopfonteinkruid doorgaans voor op plaatsen met lokale kwel van matig zuur, matig voedselrijk, vaak ijzerrijk water (VAN DER PLOEG, 1990). Volgens VAN DE WEYER (1997) komt deze soort in de aan Limburg grenzende

FIGUUR 2

Overzicht van poel 1, tamelijk beschaduwd, desondanks geheel begroeid. (foto: Wout Heijkamp).

ENIGE FYSISCHE EN CHEMISCHE METINGEN IN DE POELN

Zes keer zijn de zuurgraad (pH) en het elektrisch geleidingsvermogen (EGV) gemeten. De zuurgraad ligt tussen 7,1 en 7,7, en is iets lager dan de waarde van de Zuid-Willemsvaart. Ook de EGV's, 410-560 $\mu\text{S}/\text{cm}$, zijn iets lager dan in het kanaal. Alle waarden betekenen neutraal tot licht basisch, elektrolytisch water (BLOEMENDAAL & ROELOFS, 1988). Van de poelen 1 en 2 is het substraat geanalyseerd op de concentraties van enkele nutriënten. De gemeten concentraties kalium zijn erg laag (28 resp. 27 $\mu\text{mol}/\text{gram}$ drooggewicht), wat aangeeft dat de poelen niet vervuild zijn. De concentraties calcium (resp. 36 en 65 $\mu\text{mol}/\text{gram}$ drooggewicht) en magnesium (resp. 46 en 18 $\mu\text{mol}/\text{gram}$ drooggewicht) zijn laag tot middelmatig en ongeveer gelijk aan poelen waar soortgelijke vegetaties voorkomen. Ook de concentratie ijzer in de bodem (70 resp. 41 $\mu\text{mol}/\text{gram}$ drooggewicht) en de concentratie mangaan (1,5 resp. 0,8 $\mu\text{mol}/\text{gram}$ drooggewicht) zijn laag. De totaal fosfaatconcentraties in het sediment zijn gemiddeld tot laag (14 resp. 5 $\mu\text{mol}/\text{gram}$ drooggewicht).

KRUISPEEL, EEN PLAGPLEK LANGS DE ZUID-WILLEMSVAART EN DE TUNGELROYSE BEEK

Deze plek in de Kruispeel, ongeveer een driehoek van 200 m langs het kanaal en 300 m langs de beek, is eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten te 's-Graveland (figuur 1). Dit terrein heeft zich ontwikkeld tot een rietmoeras. In het najaar van 1996 is dit moeras uitgebaggerd tot een waterdiepte van 10 cm tot maximaal één meter. Langs de beek loopt een dijkje dat moet voorkomen dat water uit de Tungelroyse beek in de plagplek stroomt. Aan de noordzijde loopt een sloot met water uit een gebied met intensieve landbouw, die overigens ook door een dijkje van de plagplek is gescheiden. Hoewel dat niet de bedoeling

FIGUUR 3

Kleinste egelskop (*Sparganium natans*) in vrucht; in de poel aan de noordzijde van de Zuid-Willemsvaart (foto: Wout Heijkamp).

Nederduitse Laagvlakte ook in kalk- en anderszins mineraalrijk (in dit geval sulfaatrijk) water voor. PRESTON (1995) vermeldt dat Duizendknoopfonteinkruid doorgaans kalk mijdt, maar ook wel voorkomt in gebieden waar relatief basenrijk water over door regenwater gevoede moerassen (bogs) stroomt. Zelden komt de soort voor in poelen in moerassen met een hoog kalkgehalte (fenland pools). Deze laatste situatie is goed vergelijkbaar met de hier beschreven poelen. Hetzelfde geldt wederom voor het voorkomen in het Buitengoor bij Mol.

STIJVE MOERASWEEGBREE (*ECHINODORUS RANUNCULOIDES*)

Aan de rand van poel 1 stond een tweetal planten Stijve moerasweegbree, in elk geval van 1997 tot 1999. Ook deze soort staat op de

Rode lijsten (landelijk: bedreigd (BE14), Limburg: met uitsterven bedreigd (RL1)). De standplaats is net zo'n kwelplek als die in de Grote Moost langs de Noordervaart, zij het dat de poel bij Weert veel meer in de schaduw ligt.

KLEINSTE EGELSKOP (*SPARGANIUM NATANS*)

Ook Kleinste egelskop staat op beide Rode lijsten (landelijk: bedreigd (BE14); Limburg: sterk bedreigd (RL2)). In 1997 konden we deze soort nog niet benoemen, maar het jaar daarna stond hij in bloei en was determinatie mogelijk. Hij is van 1997 tot 2000 gezien in poel 1 en 2, in 1998 in poel 4, in 1998 en 1999 in het verdrinkende berkenbos op de westoever van het ven in de Kruispeel en in 2000 massaal aan de andere kant van het kanaal, in de poel op het voormalige defensieterrein (tabel 1, opname 4).

FIGUUR 4

Overzicht van poel 7, één van de drie poelen in een open plek ongeveer 20 m van de kanaaldijk. (foto: Wout Heijkamp).

was, heeft de Tungelroyse beek het gebied tenminste éénmaal overstroomd. De sloot is verstopt doordat hij niet onderhouden wordt met als gevolg dat bij flinke regenval water de plagplek instroomt. Vooral aan de kant van de sloot breidt de ruigte zich hard uit en groeit in het water veel draadwier. Bovendien werd gedurende enige tijd door middel van een kunstmatige toevoer water van onbekende herkomst de plas ingelaten. Tussen de Zuid-Willemsvaart en de plagplek loopt een sloot die waarschijnlijk moet voorkomen dat kwelwater uit de Zuid-Willemsvaart de plagplek bereikt. Ondanks alles lijken de herstelwerkzaamheden succes te hebben, hoewel ook betoogd kan worden dat de situatie instabiel is. Vooral in het eerste jaar stonden hier bijzondere soorten zoals Verschilbladig fonteinkruid (*Potamogeton gramineus*), Vlottende bies (*Eleogiton fluitans*) en, net als in één van de poelen Kraaltjesglanswier (tabel 1, opname 2). Tevens kwamen twee smalbladige fonteinkruiden voor: Tenger fonteinkruid (*Potamogeton pusillus*) en het veel zeldzamere Klein fonteinkruid (*Potamogeton berchtoldii*).

(tabel 1, opname 2) als in het flink stromende water van de Tungelroyse beek (tabel 1, opname 3). De soort is uit de regio alleen bekend van het Roukespeelven. Het voorkomen van Ongelijkbladig fonteinkruid in stromend water is in Nederland waarschijnlijk uniek; het komt in elk geval niet elders voor in de 822 opnames van beekvegetaties door de Bekenwerkgroep Nederland. Wel heeft de eerste auteur hem in 1999 in een riviertje

in Ierland gezien, stroomopwaarts van de Kilnacarra Bridge bij Clara, Co.Offaly. De Tungelroyse beek was in de zomer voor een groot deel bedekt met draadwier. Nadat de beek geschoond was in de herfst werd Ongelijkbladig fonteinkruid gevonden. In 1998 was de plant in het troebele water met moeite terug te vinden. In de jaren erna is dat niet meer gelukt en mogelijk is hij nu weer verdwenen.

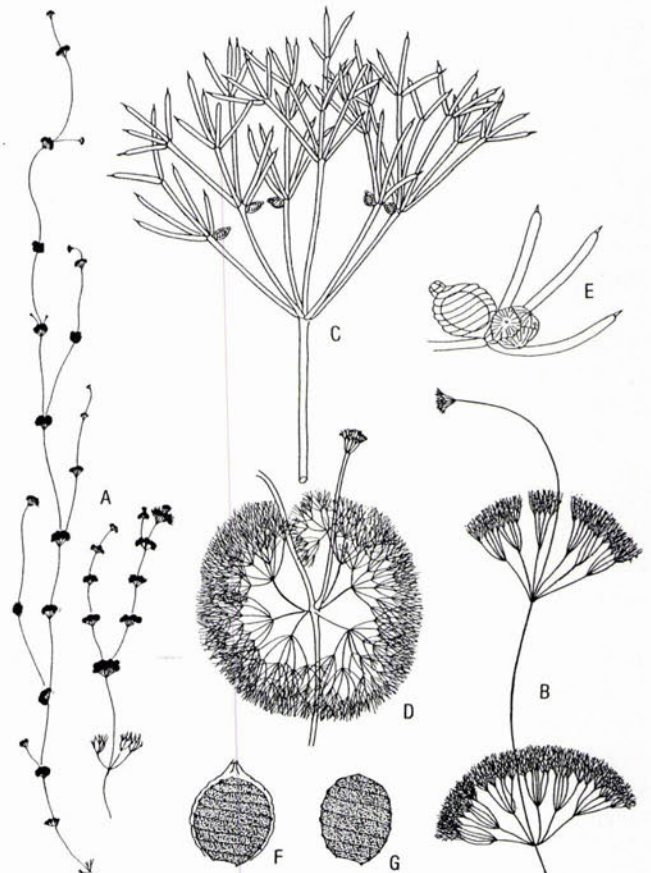
BIJZONDERE SOORTEN

**VLOTTENDE BIES
(ELEOGITON FLUITANS)**

Van Vlottende bies (Rode lijst: landelijk: kwetsbaar (KW7), Limburg: sterk bedreigd (RL2)) stonden in 1997 vier planten. Deze soort komt ook voor in kwelplekken langs de Noordervaart bij de Grote Moost en in de Snep. Landelijk groeit of groeide deze soort vooral in de Pleistocene delen, "in matig voedselarme, zachte, zure tot vrijwel neutrale, ondiepe, stilstaande of zwak stromende wateren die behalve door neerslag ook door grondwater (kwel) of in beperkte water met voedselrijk oppervlaktewater in contact staan" (WEEDA et al., 1994).

**ONGELIJKBLADIG FONTEINKRUID
(POTAMOGETON GRAMINEUS)**

Ongelijkbladig fonteinkruid (Rode lijst: landelijk: bedreigd (BE10), Limburg: sterk bedreigd (RL2)) groeide in 1997 en in 1998 zowel in het stilstaande water van de plagplek

FIGUUR 5
Kraaltjesglanswier (*Nitella tenuissima*) (Tekening: Werner Krause in BRUINSMA et al., 1998)

FIGUUR 6

De begroeiing van poel 7: in het water Stekelharig kransblad (*Chara major*) en drijvend op het water Duizendknoopfonteinkruid (*Potamogeton polygonifolius*) (foto: Wout Heijkamp).

vervuiling, in tegenstelling tot wat de hoge EGV waarden doen vermoeden, voornamelijk geen sprake is (BLOEMENDAAL & ROELOFS, 1988). De gemeten concentratie totaal fosfaat in het sediment is eveneens erg laag, slechts 3 $\mu\text{mol/gram}$ drooggewicht.

DISCUSSIE

De poelen en de "plagplek" worden gevoed door zowel regenwater als kwelwater uit de Zuid-Willemsvaart. De genoemde plantensoorten groeien gewoonlijk in matig voedselrijk water, terwijl het water in het kanaal zeer voedselrijk is. Voor zover er al planten in de Zuid-Willemsvaart staan, en dat is bij voorbeeld in de luwe hoek bij sluis 16, zijn dat soorten zoals Gele plomp (*Nuphar lutea*), Doorgroeid fonteinkruid (*Potamogeton perfoliatus*), Schedefonteinkruid (*Potamogeton pectinatus*) en Tenger fonteinkruid. Plekken waar kanaalwater rechtstreeks wordt ingelaten, hebben ook een heel andere vegetatie dan in de hier besproken kwelplekken (BRUINSMA, 1993). Blijkbaar is een korte afstand, van 20 tot 50 m bij de poelen 1 tot en met 7, groot genoeg om voedingsstoffen uit het kanaalwater te absorberen. Tevens kan het zijn dat de kwel wordt verrijkt met koolstofdioxide, door geleidelijke omzetting van bicarbonaat in de bodem. De meeste soorten zijn indicatief voor zwak gebufferde omstandigheden. Er zijn echter ook soorten aangetroffen die doorgaans in veel harder water worden aangetroffen. De geanalyseerde sedimenten zijn relatief arm aan nutriënten, hetgeen een voorwaarde is voor het voorkomen van dergelijke vegetaties met relatief veel soorten uit de Oeverkruidklasse (*Littorelletea*) en uit het matig voedselrijke deel van de Fonteinkruiden-klasse (*Potametea*) (SCHAMINÉE *et al.*, 1995). De gemeten concentraties komen overeen met die van het Roukespeelven (BRUINSMA *et al.*, 1998), de Banen nabij Nederweert en de Rekken nabij Dorst (Noord-Brabant), waar ook deze vegetaties voorkomen (BREKELMANS, 1999). Onder invloed van kanaalkwel kunnen grote plagplekken, zoals de Snep, de Grote Moost en de plek in de Kruispeel, succesvol zijn,

KLEIN FONTEINKRUID (*POTAMOGETON BERCHTOLDII*)

Klein fonteinkruid is volgens de Landelijke Rode lijst niet bedreigd, met als noot dat de soort tegenwoordig beter herkend wordt dan vroeger. De Limburgse Rode lijst houdt het op RL1 - met uitsterven bedreigd. In 1997 waren zowel Klein fonteinkruid als zijn dubbelganger Tenger fonteinkruid in de plagplek en in de beek aanwezig (opname 2 en 3). Vanaf 1998 is Klein fonteinkruid niet meer gezien, Tenger fonteinkruid echter wel. In de regio komt Klein fonteinkruid wel meer voor: gedurende een korte periode in het Roukespeelven, verder in poelen in de Krang, in het ven in de Kruispeel (heel weinig in het eerste bloeiseizoen na het uitbaggeren), de Snep (frequent in een opname tot 20 m uit de oever gemaakt op 23-9-1997 door de eerste auteur) en in de noordelijke poel in de Kootspeel. Zowel Klein fonteinkruid als Tenger fonteinkruid zijn door de Bekenwerkgroep Nederland aangetroffen op plekken verder stroomafwaarts in de Tungelroyse Beek.

BUIGZAAM GLANSWIJER (*NITELLA FLEXILIS*)

Buigzaam glanswier is gevonden in de plagplek langs de Zuid-Willemsvaart. Het komt niet in de opname van 1997 voor, maar enige planten werden in het jaar erna door Emile Nat gevonden vlak bij het dijke langs de Tungelroyse Beek. Buigzaam glanswier is, net als bovengenoemde Breekbaar kransblad, een kranswier dat (ook) in de wat zwakker gebufferde omstandigheden boven het Pleistoceen zand en leem voorkomt. Rond Weert is dat onder andere in het Rouke-

speelven (massaal en vrijwel alleen in het eerste jaar na het uitbaggeren), in de poel in de Kootspeel (ook massaal), in de Snep en in verscheidene poelen en een sloot in de Krang. Verder komt Buigzaam glanswier nogal eens in beken voor. Rond Weert is dat waargenomen in de Tungelroyse beek en de Leukerbeek (opnames Bekenwerkgroep Nederland). De soort lijkt in Noord-Brabant en Limburg voornamelijk voor te komen in voedselrijkere poelen en plagplekken die carbonaatrijk kwelwater ontvingen.

ENIGE FYSISCHE EN CHEMISCHE METINGEN IN DE PLAGPLEK

In 1997 en 1998 zijn de pH en het EGV in de plagplek gemeten. De pH is tamelijk constant: tussen 7,1 en 7,6. De EGV is erg verschillend: van 330 tot 880 $\mu\text{S/cm}$. Een zelfde hoge EGV is gemeten in de Tungelroyse beek: 840 $\mu\text{S/cm}$; een andere keer was dit 560. Waarden van 800 en hoger zijn in het binnenland ongevoel en laten verontreiniging vermoeden. In de Tungelroyse beek zijn pH-waarden gemeten van 7,5 en 7,7.

De concentraties kalium (47 $\mu\text{mol/gram}$ drooggewicht), calcium (60 $\mu\text{mol/gram}$ drooggewicht), magnesium (30 $\mu\text{mol/gram}$ drooggewicht), ijzer (60 $\mu\text{mol/gram}$ drooggewicht) en mangaan (2,2 $\mu\text{mol/gram}$ drooggewicht) in het sediment zijn vergelijkbaar met die van poel 1 en 2. De verhoogde concentratie kalium wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de invloed van water uit de beek, dan wel de sloot. Het betreft hier niettemin lage concentraties zodat van ernstige

FIGUUR 7

De Tengelroyse beek en links de besproken plagplek in de Kruispeel ten noorden ervan. Ook is de nieuwere plagplek ten zuiden van de Tengelroyse beek te zien. Deze is vrijwel onbegroeid, waarschijnlijk doordat hij op een plek is gegraven waar geen diasporenvoorraad aanwezig is. (foto: Wout Heijkamp).

maar ook kleine projecten, zoals de poelen langs de Loozerweg, zijn waardevol omdat ook zij bijzondere vegetaties herbergen. Na het verwijderen van struiken rondom de poelen en het uitbaggeren of opschonen van de bodem komen allerlei bijzondere soorten tevoorschijn. Blijkbaar is enige beschadwing geen bezwaar. De meeste soorten komen meerdere opeenvolgende jaren op dezelfde standplaatsen voor, ten teken dat de successie slechts traag verloopt.

Dit leidt tot de vraag hoe deze waardevolle situaties te behouden. Of de successie nu snel of langzaam gaat, op dergelijke ondiepe plekken zullen watervegetaties verlanden. Wanneer een zelfde pioniersituatie elk jaar in dezelfde poel gewenst wordt, is jaarlijks onderhoud in de vorm van opschonen en het afvoeren van biomassa nodig. In ieder geval dient voorkomen te worden dat door ophoping van organisch materiaal op de bodem de omstandigheden voor deze bijzondere soorten ongunstig worden, bijvoorbeeld als gevolg van interne eutrofiëring, verslechtering van de zuurstofhuishouding of verzuring.

Een alternatief is om gebruik te maken van de vele kilometers langs de Zuid-Willemsvaart gelegen verlande sloten en greppels, waar dezelfde omstandigheden gecreëerd kunnen worden als op de hier beschreven locaties. Waardevolle soorten moeten zich er wel kunnen vestigen dan wel reeds in de vorm van een zaadbank in de bodem aanwezig zijn. Door in de loop van de tijd her en der kleine plekken te herstellen kan een hele serie aan vegetatietypen ontstaan, van pioniersituaties tot verlande greppels, en door kleine beheer-ingenrepen blijven voortbestaan.

Van bijzondere soorten hogere planten en van alle kranswieren is herbariummateriaal ingelegd in het Natuurhistorisch Museum in Maastricht en in enkele gevallen ook in het Milieu Educatie Centrum in Eindhoven.

DANKWOORD

We danken Wout Heijkamp hartelijk voor de dialoog die hij speciaal voor dit artikel heeft gemaakt. Hein van Houts en Freek van Westreenen danken we voor hun aanvullende informatie. We thank Richard Lansdown for the improved summary.

SUMMARY

OBSERVATIONS ON WATER VEGETATION SOUTH-WEST OF WEERT

In an otherwise rather acid area near Weert, alkaline, nutrient-poor water from the Zuid-Willemsvaart, a canal fed by water from the River Meuse, seeps through the banks to create a series of pools. These pools support a number of rare and endangered species, such as *Chara major* (= *Chara hispida* var. *major*), *Nitella tenuissima*, *Potamogeton gramineus*, *Sparganium natans* and *Eleogiton fluitans*. Although water from the canal only flows underground over a short distance, the vegetation differs considerably from areas where there is direct flow from the canal. This might be the result of enrichment of the seepage water by carbon dioxide and/or absorption of nutrients by the sand body. Some of the species occur only for short periods after pool excavation or moorland vegetation management. The article discusses whether the most appropriate management would be to repeatedly remove biomass and sediments from the pools to encourage these pioneer species, or whether it would be better to create additional pools, enabling the development of a range of successional stages.

LITERATUUR

BLOEMENDAAL, F.H.J.L. & J.G.M. ROELOFS, 1988. Waterplanten en waterkwaliteit. Natuurhistorische bibliotheek nr. 45. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.

- BOEYE, D. & R.F. VERHEYEN, 1992. The hydrological balance of a groundwater discharge fen. *Journal of hydrology* 137: 149-363. Elsevier Scientific Publishers B.V., Amsterdam.
- BOSSENBOEK, PH., O. DRIESSEN & J. HERMANS, 2000. Herstelbeheer de Snep succesvol. *Natuurhistorisch Maandblad* 89 (11): 238-245.
- BREKELMANS, F., 1999. Standplaats-oecologie van *Nitella translucens* (Doorschijnend glanswier) in Nederland. Verslag doctoraalstage Vakgroep Systeemoecologie. Vrije Universiteit, Amsterdam.
- BRUINSMA, J., 1993. De Donkervoortsche loop; vegetaties in het gebied van de waterinlaat vanuit het Wilhelminakanaal bij Lieshout. Characeae Werkgroep Eindhoven, rapport 2, Breugel.
- BRUINSMA, J. & E. NAT, 1996. Kranswieren in Limburg: een voorlopig overzicht. *Natuurhistorisch Maandblad* 85 (7/8): 155-160.
- BRUINSMA, J., W. KRAUSE, E. NAT & J. VAN RAAM, 1998. Determinatietabel van kranswieren in de Benelux. Stichting Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht.
- BRUINSMA, J., F. BREKELMANS & T. TEEUWEN, 1999. De watervegetatie in het Roukespeelven, 1994-1998. *Natuurhistorisch Maandblad* 88 (4): 63-69.
- CORTENRAAD, J. & T. MULDER, 1998. Actualisering van de lijst van bedreigde planten in Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad* 87 (7): 161-170.
- MEIJDEN, R. VAN DER, B. ODÉ, C. L.G. GROEN, J.-P. M. WITTE & D. BAL, 2000. Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor Rode Lijst. *Gorteria* 26: 85-208.
- PLOEG, D.T.E. VAN DER, 1990. De Nederlandse breedbladige fonteinkruiden. Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr. 195. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- PRESTON, C.D., 1995. Pondweeds of Great Britain and Ireland. Botanical Society of the British Isles. B.S.B.I. handbook no 8, London.
- SCHAMINÉE, J.H.J., E.J. WEEDA & V. WESTHOFF, 1995. De Vegetatie van Nederland. Deel 2. Plantengemeenschappen van wateren, moerassen en natte heiden. Opulus Press, Uppsala/Leiden.
- WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1994. Nederlandse oecologische flora, deel 5. IVN, VARA en Vewin, Amsterdam.
- WEYER, K. VAN DE, 1997. Untersuchungen zur Biologie und Ökologie von *Potamogeton polygonifolius* POURR. im Niederreinhischen Tiefland. *Dissertationes Botanicae*, Band 278. Herg. J.Cramer, Berlin/Stuttgart.

OPMERKELIJKE LUIKS-LIMBURGSE KRIJTFOSSELEN

DEEL 5. EEN WEERBARSTIG INKTVISJE

John W.M. Jagt, Natuurhistorisch Museum Maastricht, Postbus 882, 6200 AW Maastricht
 André Hofman, Granietstraat 12, 6216 AK Maastricht

Het laatst verschenen deel in deze serie dateert van augustus 2000'. Sindsdien is er tijdens veldwerk in de groeve ENCI-Maastricht bv en elders in Zuid-Limburg, zo veel nieuw materiaal gevonden dat het maken van keuzes voor beschrijving in deze serie steeds moeilijker wordt. Bovendien moet er een 'gulden middenweg' gevonden worden tussen beschrijvingen in deze populaire serie en de zeer specialistische, wetenschappelijke artikelen waarin die nieuwigheden worden voorgesteld. In dit vijfde deel van de serie over opmerkelijke fossielen uit het Luiks-Limburgse Krijt wordt nu aandacht besteed aan een recente vondst van een heteromorfe (= niet-spiraalgewonden) ammoniet. Weliswaar betreft het geen uitzonderlijk zeldzame soort, maar gezien de grootte en bewaringstoestand is dit fossiel alleszins de moeite waard om voorgesteld te worden.

TEGENDRAADS

In de orde *Ammonoidea*, een groep uitgestorven inktvissen, wordt onderscheid gemaakt tussen spiraalgewonden en niet-spiraalgewonden soorten. Bij de laatste, die als heteromorf te boek staan, liggen de windingen van de luchtkamers (het fragmokoon) en de woonkamer niet meer netjes in een spiraal. Alhoewel, alle heteromorfe soorten beginnen met een spiraalgewonden deel, het jeugd stadium. Maar daarna gaat het helemaal mis. Althans, zo werd dat vroeger gezien. In de afwijkende bouw van de luchtkamers werd dan ook meteen de verklaring gezien voor het uitsterven van de *Ammonoidea* aan het eind van het Krijt, zo'n 65,4 miljoen jaar geleden. Tegenwoordig weten we beter. In het late Krijt (Campanien, Maastrichtien) werd er drijftig "geëxperimenteerd" in het "design" van ammonieten, en werden nieuwe ecologische niches veroverd, met name op en net boven de zeebodem. Er was dus eigenlijk sprake van een evolutionaire "explosie".

Het spreekt dus voor zich dat in het typegebied van het Maastrichtien ook heteromorfe ammonieten voorkomen. Ze domineren hier zelfs! Diverse soorten uit de families *Nostoceratidae*, *Diplomoceratidae*, *Scaphitidae* en *Baculitidae* komen plaatselijk in grote aantallen voor. Helaas zijn ze vaak slechts fragmentarisch bewaard gebleven. Dat heeft alles te maken met hun vreemde, "tegendraadse" oprolling, waarbij na de dood van de inktvis de woonkamer vrij gemakkelijk en relatief vlug volloopt met sediment. Dat geldt veel minder voor de luchtkamers, die dan ook maar gedeeltelijk of helemaal niet worden opgevuld. In die gevallen vertoont de uiteindelijke steenkern (= binnenopvulling van de schaal) dan één goedbewaarde, en één gedeeltelijk opgevulde zijde.

In Zuid-Limburg, en aangrenzend Belgisch Limburg en Luik, is uit de familie *Diplomoceratidae* een flink aantal soorten bekend. Daarbij spreekt *Diplomoceras cylindraceum* (DEFrance, 1816) het meest tot de verbeelding, omdat die lengtes kan bereiken tussen 0,5 en één meter, en misschien zelfs nog meer. Zijn "neefjes" worden samengevat in het geslacht *Glyptoxoceras*, waarvan de soorten veel kleiner behuisd waren. De vier vormen uit de Formatie van Maastricht die nu bekend zijn (zie verder) komen slechts in "stukjes en beetjes" voor. Van de minst zeldzame soort, *Glyptoxoceras rugatum*, wordt hier

een relatief groot en goed bewaard exemplaar (figuur 1) beschreven uit de Nekum Member (Formatie van Maastricht) van de groeve Ankerpoort - 't Rooth (Bemelen).

REVISIE

Voor Zuid-Limburg was de toenmalig burgemeester van Meerssen, jonkheer BINKHORST VANDEN BINKHORST (1861, pagina 34, plaat 5b, figuren 2-4; plaat 5c, figuur 1), de eerste die dit soort ammonieten afbeeldde, onder de naam *Hamites rotundus* Sowerby? Zijn materiaal kwam uit " ... l'assise crétacée de Saint-Pierre, mais surtout dans celle de Kunraed, ... ". Met andere woorden: de Formatie van Maastricht, inclusief de Kunrader kalksteen. Hij noemde echter ook materiaal uit de Formatie van Vaals; we weten nu dat dat andere, veel oudere soorten betreft (KENNEDY & JAGT, 1995). Binkhorst's verzameling kwam uiteindelijk terecht in het Museum für Naturkunde van de Humboldt Universität Berlin. Tijdgenoten van Binkhorst zoals Joseph de Bosquet en Casimir Ubaghs legden eigen verzamelingen aan. Ook daarin bevonden zich heteromorfe ammonieten. Deze stukken bevinden zich nu in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen in Brussel.

In hoofdzaak gebruik makend van deze drie collecties, plus die van het Natuurhistorisch Museum Maastricht, reviseerde KENNEDY (1987) de ammonietenfauna's van het typegebied van het Maastrichtien. Het ging hierbij met name om materiaal uit de Formatie van Maastricht. Uit oudere lagen werd slechts een handjevol soorten afgebeeld, een gemis dat later deels werd goed gemaakt (KENNEDY & JAGT, 1998).

KENNEDY (1987) onderscheidde drie vormen in het genus *Glyptoxoceras*, die hieronder kort voorgesteld zullen worden. JAGT (1995) volgde hem in de interpretatie van de eerste twee, en noemde nog een soort, *Glyptoxoceras species*, die in details afweek van KENNEDY's (1987) derde vorm.

Laten we deze vormen eens de revue passeren. Over *Glyptoxoceras cf. subcompressum* (Forbes, 1846) schrijft KENNEDY (1987, pagina 179, plaat 26, figuren 1-6, 8-9, 13-14, 19-21) letterlijk (vrij vertaald), "Windingsvorm onbekend, met ten minste twee open, gebogen gedeeltes die ten minste drie rechte schachten met elkaar verbinden. Windingshoogte tot 18,5 mm, windingsdoorsnee samengedrukt, windingsbreedte/hoogte ratio variërend tussen 0,65 en 0,8, in de meeste exemplaren 0,7-0,75. Grootste breedte onder het midden van de flank, met een enigszins afgeplat dorsum (= rugzijde), sterk afgeronde dorsolaterale zijde, doorlopende iets afgeplatte dorsoventrale zijde en smalle afgeronde venter (= buikzijde). Rib index variërend tussen 5 en 5,5. Op de buitenzijde van de schaal, die alleen te zien is in afdrukken, zijn de ribben scherp en gescheiden door iets bredere tussenruimtes. Ribben zijn recht, zwak prorsiradiaat tot rectiradiaat op rechte delen van de schaal, maar duidelijk rursiradiaat op gebogen delen. Ze zijn het zwakst dorsaal, versterken over de flanken, en zijn het meest prominent ventraal. Ribben zijn afgeplat op steenkernen, en ver uit elkaar staande insnoeringen zijn zichtbaar. Suturen zijn slecht bewaard gebleven maar omvatten middelmatig opgedeelde lobben en zadels; de afzonderlijke kamers zijn relatief lang".

De tweede soort, *Glyptoxoceras cf. circulare* (Shimizu, 1935), karakteriseert KENNEDY (1987, pagina 180, plaat 4, figuren 1-3; plaat 26, figuren 7, 10-12, 15) als volgt, "Windingsbreedte/hoogte ratio variërend tussen 0,96 en 0,98, het grootste exemplaar met een windingshoogte van 13 mm. Er zijn 4,5 tot 5 ribben in een afstand die gelijk is aan de windingshoogte. Deze zijn sterk, afgeplat, zwak dorsaal maar sterker wordend over de flanken met maximale ontwikkeling ventraal; rectiradiaat op rechte delen van de schaal, en zwak rursiradiaat op gebogen delen. Suturen ver uit elkaar staand, relatief eenvoudig met middelmatig ingesneden tweezijdige lobben en zadels."

Van de derde vorm ten slotte, *Glyptoxoceras* species, heeft KENNEDY (1987, pagina 181, plaat 26, figuren 16-17) slechts één enkel fragment van 20 mm lengte, met een samengeknepen, ovale windingsdoorsnede, en met

grove, ver uit elkaar staande ribben; rib index 3; ribben worden iets zwakker dorsaal.

De verschillen tussen deze vormen zitten dus met name in de verhouding tussen windingsbreedte en -hoogte, en in de rib index. Een groot probleem bij de duiding van deze fragmenten is juist dat het om fragmenten gaat, en dat deze vormen gevonden zijn in dezelfde laagpakketten. Dat vraagt dus om enige terughoudendheid, ook al omdat we aan de hand van slechts beperkt materiaal geen idee (kunnen) hebben van de variatiebreedte van een soort.

Gelukkig was er van elders in de wereld voldoende materiaal beschikbaar dat wel toeliet deze variatiebreedte op waarde te schatten. Zowel *Glyptoxoceras subcompressum* als *G. circulare* zijn gebaseerd op materiaal uit het late Maastrichtien (Valudavur Formatie) van Pondicherry (India), dat zich nu in de collecties van het Natural History Museum in Londen bevindt. KENNEDY & HENDERSON (1992) hielden dit, en ander materiaal, tegen het licht en

kwamen tot de conclusie dat zowel *G. subcompressum* als *G. circulare* identiek waren aan *G. rugatum*. Die laatste werd door deze auteurs gekozen als de nu geldende naam. Materiaal uit het Maastrichtse typegebied, voorheen aangeduid als *G. cf. subcompressum* en *G. cf. circulare*, werd hiermee gelijkgesteld. Dit Indiase materiaal, aangevuld met vondsten uit het late Maastrichtien (Miria Formatie) van het Carnarvon Bekken (westelijk Australië), dat door HENDERSON *et al.* (1992) werd beschreven en afgebeeld, liet toe dat *G. rugatum* veel beter dan voorheen werd gekarakteriseerd. De jongste windingen zijn nu bekend, en ook het type van 'oprolling' (figuur 2), die in één enkel vlak blijft.

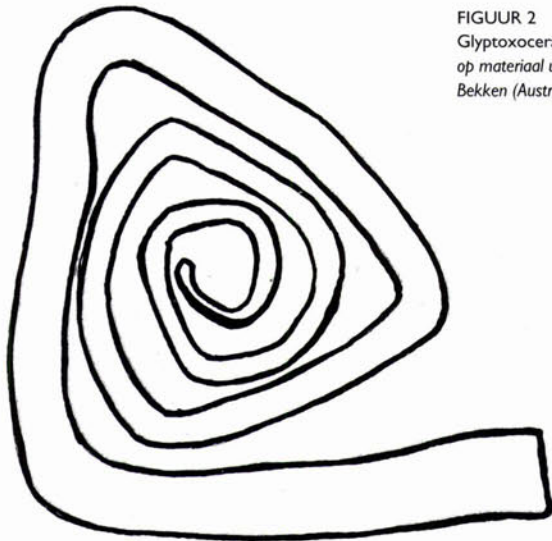
HET NIEUWE STUK

De hier voorgestelde nieuwe vondst van *G. rugatum* (figuur 1) is in twee opzichten opmerkelijk:

FIGUUR 1

Twee aanzichten van *Glyptoxoceras rugatum* (Forbes, 1846), groeve Ankerpoort-'t Rooth (Bemelen); Formatie van Maastricht, basale deel Nekum Member (A. Hofman coll., ongenummerd), ware grootte.

FIGUUR 2

Glyptoxoceras rugatum, reconstructie ($\times 0,35$) gebaseerd op materiaal uit het late Maastrichtien van het Carnarvon Bekken (Australië), ontleend aan HENDERSON et al. (1992).

- vanwege zijn grootte (windingshoogte 19,2 mm intercostaal; 20,6 mm costaal), en lengte (16,4 cm);
- vanwege het feit dat een deel van de woonkamer aanwezig is, en de laatste luchtkamers korter zijn dan de voorgaande en minder ribben hebben; met andere woorden, dat de suturen dichter op elkaar staan. Dit wijst erop dat het exemplaar volgroeid was. Met uitzondering van de zesde luchtkamer (gerekend vanaf de woonkamer) (figuur 1) die geheel is opgevuld, is sediment slechts gedeeltelijk in alle andere luchtkamers alsook in de woonkamer doorgedrongen. De windingsbreedte/-hoogte ratio, gemeten voor luchtkamer 6 is 0,8. De rib index is 5. Ook details van sutuur en versiering (ribben) en windingsdoorsnee corresponderen goed met materiaal dat door KENNEDY (1987), HENDERSON et al. (1992) en KENNEDY & HEN-

DERSON (1992) is afgebeeld, zodat over determinatie als *G. rugatum* geen twijfel kan bestaan.

DANKWOORD

We bedanken de firma Ankerpoort (Maastricht) voor het geregeld openstellen van de groeve 't Rooth (Bemelen) en R.W. Dortangs (Amstenrade) voor het maken van de dia's.

SUMMARY

REMARKABLE CRETACEOUS FOSSILS FROM LIÈGE-LIMBURG PART 5. A RECALCITRANT LITTLE SQUID

A recently collected specimen of the heteromorph (diplomoceratid) ammonite *Glyptox-*

oceras rugatum (Forbes, 1846) is remarkable in terms of size and state of preservation. Collected from the basal Nekum Member (Maastricht Formation, Late Maastrichtian), at the Ankerpoort-'t Rooth quarry (Bemelen), it preserves part of the body chamber and shows sutural approximation, suggesting it to be a fully-grown individual.

LITERATUUR

- BINKHORST VAN DEN BINKHORST, J.-T., 1861. Monographie des Gastéropodes et des Céphalopodes de la Craie supérieure du Limbourg, suivie d'une description de quelques espèces de Crustacés du même dépôt crétacé, avec dix-huit planches dessinées et lithographiées par C. Hohe, de Bonn. A. Muquardt (Brussel)/Muller Frères (Maastricht): vi, 83, 44 pp. (17 pls).
- HENDERSON, R.A., W.J. KENNEDY & K.J. McNAMARA, 1992. Maastrichtian heteromorph ammonites from the Carnarvon Basin, Western Australia. *Alcheringa*, 16: 133-170.
- JAGT, J.W.M., 1995. A Late Maastrichtian ammonite faunule in flint preservation from northeastern Belgium. *Mededeling Rijks Geologische Dienst*, 53: 21-47 (7 pls).
- KENNEDY, W.J., 1987. The ammonite fauna of the type Maastrichtian with a revision of *Ammonites colligatus* Binkhorst, 1861. *Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, Sciences de la Terre*, 56(1986): 151-267 (37 pls).
- KENNEDY, W.J. & J.W.M. JAGT, 1995. Lower Campanian heteromorph ammonites from the Vaals Formation around Aachen, Germany, and adjacent parts of Belgium and The Netherlands. *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie Abhandlungen*, 197: 275-294.
- KENNEDY, W.J. & J.W.M. JAGT, 1998. Additional Late Cretaceous ammonite records from the Maastrichtian type area. *Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, Sciences de la Terre*, 68: 155-174 (6 pls).
- KENNEDY, W.J. & R.A. HENDERSON, 1992. Heteromorph ammonites from the Upper Maastrichtian of Pondichery, South India. *Palaeontology*, 35: 693-731 (10 pls).

NOOT

1. Voor deel 4 in deze reeks zie *Natuurhistorisch Maandblad*, 89(8): 183-186, 2000.

BOEKBESPREKING

BROEDVOGELS VAN HET OOSTELIJK HEUVELLAND

AVIFAUNAKARTERING LIMBURG, DEELGEBIEDEN VII 1996 EN VIII 1997

NOORDEN, B. VAN, 2001. Provincie Limburg, afdeling Groen, Maastricht. 92 pp. Prijs € 6,81, inclusief verzendkosten. Te bestellen bij de bibliotheek van het Gouvernement. Tel. 043-3897382.

"Met het gereed komen van dit rapport is de reeks 'Avifaunakartering Limburg' die in 1991 begon compleet. Er ligt nu een uit zeven rapporten bestaande serie waarin een beschrijving wordt gegeven van de Limburgse broedvogelbevolking. De rapporten zijn een uitvloeisel van de vlakdek-

kende broedvogelkartering in Limburg, waarvoor Gedeputeerde Staten in het voorjaar van 1990 het groen licht gaven."

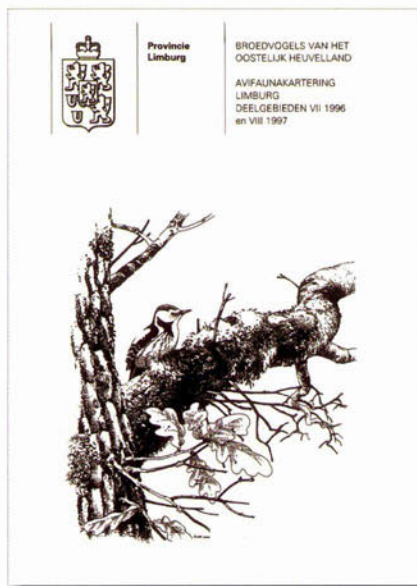
Zo begint de samenvatting van "Broedvogels van het Oostelijk Heuvelland", en het geeft kernachtig de betekenis van de reeks rapporten weer, die dus nu voltallig is. Het heeft bij elkaar heel wat jaren gekost, maar het resultaat mag er dan ook zijn.

In een prettig leesbare stijl is er weer een zeer informatief rapport van de provinciale drukpersen gerold. Dit deel beschrijft de resultaten van de veldwerkzaamheden in de jaren 1996 en 1997, van respectievelijk de Oostelijke Mijnstreek en Zuidoost Heuvelland. Deze twee gebieden worden gezamenlijk behandeld onder de naam Oostelijk Heuvelland. Het gaat om een totaal oppervlakte van 22.144 hectare. Hiermee

zijn dan ook de inventarisaties van de belangrijke Limburgse bosgebieden en de beekdalen voltooid.

In dit ruim 90 pagina's tellend rapport krijgen vele (Limburgse) vogelaars een helder antwoord op vragen als:

- Hoe staat het met het voorkomen van de Taigaboomkruiper in de Zuid-Limburgse bossen?
- Zijn de Bonte Vliegenvanger, Goudvink en Zwarte Specht echt zo zeldzaam in Zuid-Limburg?
- Welke vogelsoorten zijn nu karakteristiek voor het Boven-Geuldal, en hoe staat het daarmee?
- Wat zijn ornithologisch gezien nu de mooiste bossen van Zuid-Limburg?
- Hoe staan de sterk bedreigde akkervogelgemeenschappen er voor in het Oostelijke Heuvelland?

Voor veel broedvogelsoorten is nu voor het eerst in de geschiedenis een provinciedekkend overzicht beschikbaar. De grootste verrassingen in dit deelgebied waren wel de Taigaboomkruiper en de Middelste Bonte Specht. Over deze twee soorten zijn dan ook reeds eerder enkele artikelen gepubliceerd in het tijdschrift *Limburgse Vogels*. Maar naast deze twee juweeltjes van Limburgse broed-

vogels zijn er 15 Rode Lijst soorten aangetroffen en gekarteerd. De algemeenste Rode Lijst soort is de Geelgors (911 territoria). Een goede tweede is de Groene Specht (218). De Patrijs (160) en de Steenuil (48) zijn al een stuk schaarser. Daarnaast komt een scala aan zeldzame en bedreigde soorten in het Oostelijke Heuvelland voor, zoals Ijsvogel, Oeverzwaluw, Kerkuil, Roodborsttapuit en Tapuit. Maar ook de voor Zuid-Limburg zeldzame soorten als Dodaars, Zomertaling, Porseleinhoen en Rietzanger zijn er waargenomen. Er zijn 32 algemene soorten alleen op aan- of afwezigheid per kilometerhok onderzocht. De algemeenste broedvogelsoorten die kwantitatief zijn onderzocht bleken Veldleeuwerik (1158), Boomkruiper (1080) en Roek (1074 paar).

De balans is op te maken. De bossen worden ornithologisch gezien steeds een beetje beter. Uitzondering is de Grauwe Vliegenvanger, die sterk heeft te lijden van de toestand in zijn overwinteringsgebieden. De vogels van het agrarisch gebied hebben het steeds moeilijker; echte weidevogels komen niet voor en de Grauwe Gors sterft uit. Het Boven-Geuldal is ornithologisch toch erg mager. Voor een uitgebreider overzicht van de resultaten wil ik natuurlijk graag verwijzen naar het rapport of naar twee artikelen over het onderzoek in het tijdschrift *Limburgse Vogels* 7 (2) en 8 (3).

Zijn er dan geen minpuntjes te vinden over het rapport? Jammer dat het stedelijk gebied buiten

deze tellingen is gehouden. Het rapport is dus niet echt provinciedekkend; Europese Kanarie wordt bijvoorbeeld niet gedekt. Ook zijn er nog steeds geen provinciedekkende kaartjes gepubliceerd van enkele karakteristieke soorten. Enige uitzondering is de Kauw, die erg schaars in Zuid-Limburg blijkt te zijn.

En dan nu over de toekomst?

Zeer verheugend is het dat de provincie Limburg niet stopt met de broedvogelkarteringen. In 1998 is reeds besloten om de provinciedekkende kartering te herhalen, weliswaar in een wat lagere frequentie. Daarnaast is er ook een monitoringsprogramma sinds 1998 gestart, waarbij in 108 vaste plots elk jaar alle broedvogelsoorten worden geteld door ervaren karteerders. Ik ben zeer benieuwd naar de eerste resultaten.

En het nu voorradig zijn van de integrale broedvogelkartering heeft mede geleid tot het initiatief van een harde kern vogelkijkers in Limburg om na de Hens (1965) en de Ganzewles *et al.* (1985), een derde heuse Avifauna van Limburg uit te brengen.

U heeft het al begrepen! Voor iedere vogelaar die het Heuvelland van Zuid-Limburg een warm hart toedraagt en meer wil weten over de vogels en de belangrijkste vogelgebieden, is dit rapport een must.

Jan Joost Bakhuizen

RECENT VERSCHENEN

H. de Mars & L.H. Wortel, 2001. Herstelplan Schrieversheidevennen (Natuurmonument Brunsummerheide). 46 pp. IWACO, Maastricht. In opdracht van het Zuiveringschap Limburg en Waterschap Roer en Overmaas. Het rapport kan worden besteld door overmaking van € 12,50 (incl. verzendkosten) op rekeningnummer 13.12.01.018 van het Zuiveringschap Limburg in Roermond onder vermelding van "Herstelplan Schrieversheide", maar is ook in te zien in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Dit rapport beschrijft een onderzoek naar venherstel op de Schrieversheide, een onderdeel van het Beschermd Natuurmonument Brunsummerheide. De ecohydrologische analyse van dit ven maakt duidelijk dat het gaat om een uniek doorstroomsysteem met drie vennen. Het water stroomt daarin via een soort cascade van het ene ven naar het andere.

De werking van dit systeem en de fauna, flora en vegetatie worden in het rapport uitgebreid beschreven. Bijzondere plantensoorten zoals Klein blaasjeskruid, Echt duizendguldenkruid en Moeraswolfsklauw blijken rijkelijk vertegenwoordigd. Ook de

fraaie Snavelzegge-verlandingsvegetaties moet worden genoemd. Knelpunten zijn onder andere het dichtgroeien van de vennen, verzuring maar vooral de toestroom van sterk vervuild grondwater, afkomstig vanuit een hogerop gelegen vuilstort. Naast het gedeeltelijk opschonen wordt door middel van infiltratie van hemelwater afkomstig de daken van het bezoekerscentrum bovenop de stort, de schoonwatervoorraad in het ven vergroot. Het uitgewerkte plan is inmiddels ook uitgevoerd.

H. de Mars & L.H. Wortel, 2001. Terugkeer van de Slangewortel, ecohydrologisch herstelplan voor de Tangkoel (Hout-Blerick). 68 pp. Royal Haskoning, Maastricht in opdracht van Waterschap Peel en Maasvallei, Blerick. Het rapport kan worden besteld door overmaking van € 15,90 op rekening van 63.67.56.602 ten name van het Waterschap Peel en Maasvallei onder vermelding van "Tangkoel", maar is ook in te zien in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Tangkoel is een geëntrofeerd en verdroogd natuurgebied gelegen in een oude Maasmeander aan de voet van de terrasrand bij Hout-Blerick, op korte afstand van de Maas. Het bestaat uit moerasbos met een belangwekkende bronzone en een ondiepe (vis)vijver. Ten behoeve van een ecohydrologische systeembeschrijving is de zeer complexe bodemopbouw, het geohydrologisch systeem en de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit beschreven. Ook zijn flora en vegetatie in kaart gebracht, waarbij onder meer Bittere veldkers,

Dotterbloem en Gele dovenetel opvallen. Vooral drainage, het intensieve grondgebruik in de omgeving en een forse inlaat van eutroof water vanuit de Springbeek, worden gezien als de boosdoeners voor de sterke achteruitgang. Het rapport voorziet in een inrichtingsvisie en herstelmaatregelen. Het uitbaggeren van de visvijver is vanuit ecologisch perspectief niet noodzakelijk en gaat mogelijk zelfs gepaard met (verdere) verzakkingen in de oeverzones. Het instellen van een flexibeler peilbeheer maakt deel uit van het uitgewerkte maatregelenpakket. Daarnaast is een voorstel uitgewerkt voor een vispassage langs een oude molenplaats (Watermeule) op de Springbeek.

Wie zijn rapport, boek, etc. opgenomen wil zien in deze rubriek, kan een literatuurverwijzing met een korte inhoudsbeschrijving en de bestelwijze opsturen naar de redactie o.v.v. "recent verschenen". Onvolledige opgaven worden niet opgenomen. De publicaties moeten betrekking hebben op voor Limburg relevante onderwerpen.

Guido Verschoor

ONDER DE AANDACHT

BOEKENMARKT

Tijdens de Genootschapsdag van 16 februari 2002 zullen wij, net als in de voorgaande jaren, weer een boekenmarkt organiseren. Leden die hun boeken, tijdschriften of rapporten af willen staan aan de boekenmarkt kunnen contact opnemen met het Genootschap via onderstaand adres.

Het onderwerp van de boeken moet betrekking hebben op natuur en milieu. De boeken zullen te koop worden aangeboden tijdens de Genootschapsdag van zaterdag 16 februari 2002. De opbrengst komt ten goede aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. In overleg kunnen de boeken worden opgehaald.

Natuurhistorisch Genootschap in Limburg
Henk Heijligers,
Godsweerderstraat 2,
6041 GH Roermond
tel. 0475-386470,
e-mail: bureau@nhgl.org

AANBIEDING OUDE MAANDBLADEN

Op de Genootschapsdag van 16 februari zal het publicatiebureau in haar stand diverse oude maandbladen te koop aanbieden. Het betreft zowel losse nummers als complete jaargangen. Losse nummers worden aangeboden voor de prijs van € 0,50. Voor speciale themanummers wordt een iets hogere, maar nog steeds zeer aantrekkelijke prijs gevraagd. Complete jaargangen gaan de deur uit voor het luttele bedrag van € 7,00. Het betreft een speciale aanbieding die alleen tijdens de Genootschapsdag geldt.

Alle leden worden derhalve opgeroepen om hun verzameling oude maandbladen nog eens door te lopen en te bekijken welke nummers zij missen. Het Publicatiebureau is zelfs bereid om bepaalde nummers te reserveren. In dat geval dient u vóór 14 februari contact op te nemen met het bureau van het Genootschap, tel. 0475-386470 of via het volgende e-mail adres: publicatiebureau@nhgl.org

HERMAN KLOMP PRIJS VOOR BOENA VAN NOORDEN

Op zaterdag 1 december 2001 werd tijdens de landelijke SOVON-dag in de Vereniging in Nijmegen door de directeur van de Vogelbescherming, Eric Wanders, de Herman Klomp prijs uitgereikt aan Boena van Noorden. De Herman Klomp prijs wordt om de drie jaar uitgereikt aan personen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de vogelbescherming. De commissie bestaande uit Rob Bijlsma, Luit Buurma, Jaap Graveland en Theunis Piersma, kwam tot de conclusie dat deze prijs toekwam aan Boena van Noorden vanwege zijn pogingen om de Ortolaan en zijn leefgebied te beschermen voor vernietiging. Dit werk is ingebed in de activiteiten van een kleine maar actieve groep Limburgse vogelaars die in de jaren zeventig is opgestaan en die vanaf 1989 een eigen spreekbuis creëerde met de uitgave van het tijdschrift *Limburgse Vogels*.

De voorheen wijde verspreiding van de Ortolaan in Zuid- en Oost-Nederland was al in de jaren zeventig afgenomen tot enkele kleine restpopulaties in het cultuurland van Noord-Limburg en de Achterhoek. Van de 300 tot 350 broedparen in de periode 1960 tot 1970 resteerde in 1986 nog slechts 30 tot 40 paren. De veranderingen in de landbouw leidden tot deze desastreuze achteruitgang. Ondanks de noodkreten van natuurbeschermers, die zelfs leidden tot vragen in de Tweede Kamer, kwam de bescherming niet verder dan het geduldige papier. Wat volgde voor deze soort was het bekende Nederlandse traject: de registratie van afname, het luiden van de noodklok, een virtuele bescherming door de overheid (voor de de Ortolaan betekende dit de opname in de zwaarste beschermingscategorie, namelijk Bijlage I van de EG-Vogelrichtlijn), het uitblijven van daadwerkelijke bescherming en tot slot het verdwijnen van de Ortolaan uit het Limburgse landschap. De laatste territoria van de Ortolaan in Limburg werden in 1993 bezet. De ontdekking in 1989-

1991 van enkele territoria op heidevelden (een voor Nederland onbekend habitat voor de Ortolaan) op de Bergerheide, de Meinweg, de Hamert, de Mariapeel en de Groote Peel konden deze ontwikkeling niet stoppen. Aan de inspanningen van Boena onder meer door intensieve registratie van territoria (VAN NOORDEN, 1991a; VAN NOORDEN, 1991b) en de omschrijving van de habitatkeus (VAN SEGGELEN, 1991) heeft het niet gelegen. Voor deze omschrijving werden de inventarisaties van de Hooge Heide (nabij Venlo) als basis gebruikt (VAN NOORDEN, 1999b).

De activiteiten rond Ortolaan hebben Boena tevens geprikkeld meer historische overzichten samen te stellen. Uit zijn publicaties kon niet alleen de teloorgang van de Ortolaan (VAN NOORDEN, 1999a; 1999b) worden gereconstrueerd, maar ook die van de Goudplevier (Van Noorden, 1997).

LITERATUUR

- NOORDEN, B VAN, 1991a. Een sprankje hoop voor de Ortolaan *Emberiza hortulana*. *Limosa* 64: 69-71.
- NOORDEN, B VAN, 1991b. Trend Ortolaan lijkt door te zetten. *Limburgse Vogels* 2: 81.
- NOORDEN B VAN, 1997. Waarom verdween de Goudplevier *Pluvialis apricaria* als broedvogel uit Nederland? *Limosa* 70: 89-96.
- NOORDEN B VAN, 1999a. Limburgse Ortolanen de laan uit. *Limburgse Vogels* 10: 68-72.
- NOORDEN B VAN, 1999b. De Ortolaan *Emberiza hortulana*, een plattelandsdrama. *Limosa* 72: 55-63.
- SEGGELEN C VAN, 1991. Biotooppeisen van de Ortolaan op de Hooge Heide. Grubbenvorst. *Limburgse Vogels* 2: 97-108.

Henk Heijligers

BINNENWERK BUITENWERK

VRIJDAG 1 FEBRUARI houdt Jos Hoogveld voor **Kring Venlo** een lezing over de oude Maasmeanders in het Maasduinengebied. De lezing vindt plaats in de kinderboerderij Hagerhof te Venlo en start om 20.00 uur.

ZONDAG 3 FEBRUARI gaat Tineke de Jong met belangstellende wandelaars van de **Plantenstudiegroep** op pad voor een winterwandeling. Vanuit Reymerstok wandelen de deelnemers via de hellingbossen naar het Gulpdal. Als het weer meezit zijn er prachtige vergezichten te zien. Er wordt verzameld om 10.00 uur achter NS-station Maastricht óf men bevindt zich om 10.30 uur bij het Beer-Eathoes "A Gen Ing", Provinciale weg 1 te Reymerstok. Opgave bij Tineke de Jong (tel. 043-3521109 of e-mail: wmc.jong@hccnet.nl).

ZONDAG 3 FEBRUARI kunnen geïnteresseerden de handen uit de mouwen steken en de leden van de **Werkgroep Meinweg** meehelpen met beheersmaatregelen in het natuurgebied de Driestruik. In het heideterrein zullen enkele bomen en struiken verwijderd worden. Opgave en informatie bij Wouter Jansen (tel. 0475-326798).

WOENSDAG 6 FEBRUARI verzorgt de **Vlinderstudiegroep** een bijeenkomst in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. De avond begint om 20.00 uur.

DONDERDAG 7 FEBRUARI houdt Math de Ponti voor **Kring Maastricht** een lezing over Adders. Math heeft onderzoek gedaan naar de adderligplaatsen op de Meinweg in het kader van een groot ecologisch onderzoek van het Natuurhistorisch Genootschap. Tijdens de lezing zal hij ingaan op het gedrag van de Adder en de vegetatiestructuur van adderligplaatsen op de Meinweg. De lezing wordt gehouden in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht en begint om 20.00 uur.

VRIJDAG 8 FEBRUARI verzorgt Paul Wouters voor **Kring Heerlen** een lezing over de "Vogels van de Extremadura". Dit gebied in Midden-Spanje wordt gekenmerkt door een schaarse begroeiing, voornamelijk bestaand uit Kurkeikenbossen. Omdat de mens het met rust gelaten heeft, kon het zich ontwikkelen tot een bijzonder vogelgebied. Soorten die er aangetroffen worden zijn onder andere Grote en Kleine Trap, Blauwe ekster,

Dwergarend en Monniksgier. De avond wordt gehouden in de zaal van Stichting Botanische Tuin Kerkrade, St. Hubertuslaan 74 in Terwinselen (Kerkrade-West). Aanvang om 20.00 uur, einde rond 22.30 uur.

WOENSDAG 13 FEBRUARI verzorgt **Kring Venlo** een natuurwandeling over de Groote Heide te Venlo. Tijdens de wandeling is aandacht voor vegetatie, beheer, geologie en historie. Vertrek om 13.30 uur vanuit het Informatie Centrum Groote Heide in Venlo

ZATERDAG 16 FEBRUARI organiseert het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** haar vijfde **Genootschapsdag** in het Bisschoppelijk College "Broekhin", Bob Boumanstraat 30/32 te Roermond. Het programma is vermeld op de binnenzijde van de achteromslag.

DONDERDAG 21 FEBRUARI verzorgen Martine Lejeune en Tom Maes een lezing voor de **Plantenstudiegroep** over hun bezoek aan Letland. Stichting Ark is hier betrokken bij een voorbeeldproject op het gebied van natuurontwikkeling. De bijeenkomst vindt plaats in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Aanvang 20.00 uur.

ZATERDAG 23 FEBRUARI organiseert **Kring Venray** een onderhoudsdag op de Paardekop en/of het Looboekdal. Iedereen die de handen uit de mouwen wil steken is welkom. Vertrek om 9.30 uur vanaf NS-station Venray.

ZATERDAG 23 FEBRUARI organiseert **Kring Venlo** een onderhoudsdag op de Groote Heide. Iedereen die de handen uit de mouwen wil steken is welkom. Vertrek om 9.00 uur vanaf het Informatie Centrum Groote Heide bij Venlo.

DINSDAG 26 februari is er een vergadering van het **Dagelijks bestuur** in het GroenHuis in Roermond.

DINSDAG 26 FEBRUARI is er een vergadering van **Stichting Natuurpublicaties Limburg** (SNL) in het GroenHuis te Roermond.

DONDERDAG 28 FEBRUARI houdt Frans Coolen een lezing voor **Kring Venray**. Het onderwerp is de Romeinenweerd en de

Maascorridor. De avond wordt gehouden in het Gemeenschapshuis, Watermolenstraat 1 in Oostrum. Aanvang 20.00 uur.

ZATERDAG 2 MAART organiseert **Kring Venlo** een onderhoudsdag op de Groote Heide. Vertrek om 9.00 uur vanaf het Informatie Centrum Groote Heide bij Venlo.

ZONDAG 3 MAART kunnen geïnteresseerden de handen uit de mouwen steken en de leden van de **Werkgroep Meinweg** meehelpen met beheersmaatregelen. In het heideterrein zullen enkele bomen en struiken verwijderd worden. Opgave en informatie bij Wouter Jansen (tel. 0475-326798).

WOENSDAG 6 MAART komen de leden van de **Vlinderstudiegroep** bij elkaar. Er zullen waarnemingen van vlinders en allerlei zaken rondom vlinders en bescherming van vlinders besproken worden. Deze bijeenkomst vindt plaats in het Natuurhistorisch Museum Maastricht en begint om 20.00 uur.

DONDERDAG 7 MAART organiseert **Kring Maastricht** in samenwerking met IVN en CMNE een voorlichtingsbijeenkomst over de plannen voor de Grensmaas. De lezing wordt gehouden in het Natuurhistorisch Museum Maastricht en begint om 20.00 uur.

VRIJDAG 8 MAART houdt de **Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven** een bijeenkomst in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang 19.30 uur.

ZATERDAG 9 MAART organiseert **Kring Venlo** een onderhoudsdag op de Groote Heide. Wie de handen uit de mouwen wil steken vertrekt om 9.00 uur vanaf het Informatie Centrum Groote Heide bij Venlo.

ZONDAG 10 MAART neemt Pierre Thomas geïnteresseerde wandelaars mee op een winterwandeling van de **Plantenstudiegroep**. Ditmaal staat het geologische landschap rond Trooz (België) centraal. Trooz ligt in het dal van de Vesdre. De wandeling duurt ongeveer vier uur. Vertrek: 10.00 uur achter NS-station Maastricht (zij-ingang aan de Meerssenerweg). Het startpunt van de wandeling is om 11.00 uur vanaf de noordelijk ingang van het station van Trooz. Opgave bij Pierre Thomas. Wie de wandeling wil afsluiten met een hapje

eten kunnen hiervoor terecht in de "le vieux de Soiron" en geven dit van tevoren door aan Pierre (tel. 045-5708870 of e-mail: pthomas@ilimburg.nl).

MAANDAG 11 MAART komt Hans Oversteeën voor **Kring Heerlen** een lezing houden over Slijmzwammen. Niet alleen zullen er fraaie dia's te bewonderen zijn, maar Hans neemt ook nog een deel van zijn collectie mee. Omdat Slijmzwammen hele kleine zwammen zijn, is het handig om een vergrootglas mee te brengen. De lezing wordt gehouden in de de zaal van Stichting Botanische Tuin Kerkrade, St. Hubertuslaan 74 te Terwinselen (Kerkrade-West). Aanvang om 20.00 uur, einde rond 22.30 uur.

WOENSDAG 13 MAART verzorgt **Kring Venlo** een natuurwandeling over de Grote Heide te Venlo. Tijdens de wandeling is aandacht voor vegetatie, beheer, geologie en historie. Vertrek om 13.30 uur vanaf het Informatie Centrum Grote Heide in Venlo

DONDERDAG 14 MAART houdt het **Algemeen bestuur** haar vergadering in het GroenHuis.

VRIJDAG 15 MAART verzorgt Frans Coolen voor **Kring Venlo** een lezing over de flora van de Romeinenweerd en de Tangkoel als onderdeel van de Maascorridor. De lezing vindt plaats in de kinderboerderij Hagerhof te Venlo. Aanvang 20.00 uur.

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Contactpersoon: Y. Damstra, Lunastraat 11, 6043 VE Roermond, herpetofauna@nhgl.org

PLANTENSTUDIEGROEP

Secretaris: Olaf Op den Kamp, Adriaen Brouwerstraat 36, 6464 AW Kerkrade, planten@nhgl.org

SPINNENWERKGROEP LIMBURG

Inlichtingen: J.H.G. Peeters, tel. 043-3505484(overdag), spinnen@nhgl.org

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Secretaris: Joep Orbons, Holdaal 6, 6228 GH Maastricht, sok@nhgl.org

VLINDERSTUDIEGROEP

Secretaris: J. Queis, Spaanse singel 2, 6191 GK Beek, vlinders@nhgl.org

ZOOGDIERENWERKGROEP

Inlichtingen: bureau NHGL, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, zoogdieren@nhgl.org

PADDESTOELENSTUDIEGROEP

Inlichtingen: P.H. Kelderman, Herkenbroekerweg 23, 6301 EG Valkenburg, paddestoelen@nhgl.org

VISSENWERKGROEP

Inlichtingen: R. Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond, vissen@nhgl.org

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Contactpersoon: W. Jansen, Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond, sprinkhanen@nhgl.org

VOGELSTUDIEGROEP

Contactpersoon: R. van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen, vogels@nhgl.org

WERKGROEP BEHOUD SCHINVELDSE BOSSEN EN BRUNSSUMMERHEIDE

Secretaris: P. Spreuwenberg, Aan de Slagboom 2, 6372 KW Schaesberg, brunsummerheide@nhgl.org

MOSSENSTUDIEGROEP

Inlichtingen: J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne, mossen@nhgl.org

WERKGROEP MEINWEG

Inlichtingen: W. Jansen, Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond, meinweg@nhgl.org

STUDIEGROEP BLOEMEN EN BIJEN

Contactpersoon: L. Hensels, Tramstraat 9, 6088 EA Roggel, bijen@nhgl.org

LIBELLENSTUDIEGROEP

Contactpersoon: J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne, libellen@nhgl.org

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Contactpersoon: S. Keulen, Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg, mollusken@nhgl.org

KRING MAASTRICHT

Voorzitter (a.i.): D.Th. de Graaf, Klokbekerstraat 20, 6216 TR Maastricht, maastricht@nhgl.org

KRING HEERLEN

Voorzitter: P. Thomas, L.T.M.-weg 26, 6412 BP Heerlen, heerlen@nhgl.org

KRING VENLO

Voorzitter: J. Eenshuistra, L. van Beierenstraat 1, 5913 VM Venlo, venlo@nhgl.org

KRING ROERMOND

Voorzitter: M. de Ponti, Parklaan 10, 6045 BT Roermond, roermond@nhgl.org

KRING VENRAY

Secretaris: H. Heijligers, Lottumseweg 27, 5872 AA Broekhuizen, venray@nhgl.org

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE G. Verschoor & H. Heijligers (hoofdredactie), D.Th. de Graaf, J.T. Hermans, M. Lejeune, A.J.W. Lenders & J.H. Willems (redactie), R. Steverink (redactie-assistent), Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, redactie@nhgl.org.

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen opgesteld door de redactie. Richtlijnen kunnen worden aangevraagd bij bovenstaand redactieadres of zijn te bekijken op de internetpagina van het Genootschap.

Basisontwerp typografie: Graatsma in vorm, Maastricht.

Grafische verzorging: Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht, vdmanakker@bvdm.nl.

Druk: SHD Grafimedia, Swalmen.

ISSN 0028-1107

COPYRIGHT Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

DAGELIJKS BESTUUR F. Coolen (voorzitter), H. Schmitz (secretaris), H. van der Weijden (penningmeester), R. Akkermans (ondervoorzitter), J. Teeuwen (bestuurslid), Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, bestuur@nhgl.org.

BUREAU Henk Heijligers (bureau manager) & Roel Steverink (bureau medewerker), Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470, bureau@nhgl.org.

LEDENADMINISTRATIE N.A. van de Wal, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470 ledenadministratie@nhgl.org, giro: 1036366, voor België: 000-1507143-54.

LIDMAATSCHAP € 25 p/i., jeugdleden t/m 23 j. & 65+-leden € 12,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 75.

BESTELLINGEN van Publicaties, (oude) Maandbladen en andere uitgaven: uitsluitend schriftelijk bij het Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap, Groenstraat 106, 6074 EL Melick.

LOSSE NUMMERS € 3; leden € 2,50 m.u.v. extra dikke en themanummers (excl. porto).

INTERNET <http://www.nhgl.org>

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne, tel. 0475-462440, snl@nhgl.org.

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek op het gebied van natuur en landschap in de provincie Limburg, B. op den Camp, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470, lierelei@nhgl.org.

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAÏK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg, Secretariaat, Postbus 2235, 6201 HA Maastricht, tel. 043-3216506, fax 043-3672585, vanschaikestichting@nhgl.org.

Provincie

Het uitgeven van het Natuurhistorisch Maandblad wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de provincie Limburg.

Limburg

PROGRAMMA GENOOTSCHAPSDAG 2002

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

Op **zaterdag 16 februari 2002** organiseert het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg haar vijfde **Genootschapsdag** voor leden en andere geïnteresseerden. Deze dag vindt plaats in het **Bisschoppelijk College "Broekhin", Bob Boumanstraat 30/32 te Roermond.**

Doel van deze dag is de contacten tussen de leden van het Genootschap onderling, maar ook tussen de Genootschapsleden en andere groene organisaties te stimuleren. Deze dag is voor iedereen toegankelijk. Het programma begint om 10.00 uur (zaal open vanaf 9.30 uur) en ziet er als volgt uit.

10.00 uur Opening door F. Coolen, voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

10.10-11.00 uur **Korte voordrachten uit de verschillende studiegroep en kringen:**

- Natuurdatabase Limburg (NHGL – R. Akkermans);
- Ruwe korflak (MSL – G. Majoor);
- SOK (SOK – John Caris);
- Leuke vondsten van paddestoelen in Limburg (PSG – Peter Verheesen);
- Inventarisatieweekend Weerter Bossen (NHGL – H. Heijligers);
- Sprinkhanen (SSG – W. Jansen);
- Bijzondere plantenwaarnemingen in Midden-Limburg (PSG – G. Peeters);
- Het Boswitje in Nederland (VSG – J. Adams).
- Larven van amfibieën (HSL – V. van Schayk).

11.00-11.30 uur Presentatie van jaar- en activiteitenprogramma's 2002 van de Kringen en Studiegroepen.

11.30-13.45 uur Pauze.

Tijdens de pauze is er naast de mogelijkheid tot het nuttigen van een volledig verzorgde warme lunch, volop gelegenheid voor het bekijken van diverse stands.

De volgende organisaties zijn aanwezig:

Publicatiebureau NHGL, Staatsbosbeheer Limburg – Oost-Brabant, Waterschap Roer en Overmaas, Waterschap Peel en Maasvallei, Zuiveringschap Limburg, LIKONA, 2^e hands boekenmarkt NHGL, Biologisch Station Krickenbecker Seen, Vereniging Natuurmonumenten, het I.V.N., Meijs Publishers, de SOK, de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, Stichting VELT, Vrienden van de Beegderheide, Stichting IKL, RAVON Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Stichting Ark, Stichting het Limburgs Landschap.

13.45 uur

Korte medelingen:

- De Adder en het belang van een goede vegetatiestructuur (Kring Roermond – M. de Ponti);
- Hazelmuisinventarisatie 2001 (VZZ – R. Foppen).

14.35-15.00 uur Pauze.

15.00-16.00 uur

Korte medelingen:

- Natuurherstel Heerenven (SLL – R. Gerats);
- Film Slangensporen in de Peel (HSL – P. Keijsers).

16.00 uur

Afsluiting van de Genootschapsdag door de voorzitter van het NHGL.

DEELNAME EN AANMELDING

Deelname aan deze dag is voor iedereen gratis. Aanmelden kan tot 10 februari 2002 bij voorkeur telefonisch bij Mevr. C. Adams, tel 045-5723169 of via e-mail j.b.adams@12move.nl

Indien men gebruik wil van de warme lunch verzoeken wij u €11,34 over te maken op postgiro 429851 t.n.v. Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap in Limburg te Melick onder vermelding van "lunch Genootschapsdag 2002".

Verdere inlichtingen over deze dag kunt u inwinnen bij de heer H. Heijligers, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470, e-mail: bureau@nhgl.org

21 "C'EST LA POSITION QUI FAIT L'HOMME"

EEN GESPREK MET MEVR. DR. W. MINIS-VAN DE GEYN NAAR AANLEIDING VAN DE 50E STERFDAG VAN RECTOR JOS. CREMERS

Frans Coolen

Rector Jos. Cremers eerste voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en stichter en eerste conservator van het Natuurhistorisch Museum Maastricht overleed op 28 december 1951. Een impressie van Rector Jos. Cremer door middel van een interview met mevrouw dr.W. Minis-Van de Geyn. Zij heeft jarenlang intensief met Rector Jos. Cremers samengewerkt en heeft hem persoonlijk zeer goed gekend.

24 WATERVEGETATIES TEN ZUIDWESTEN VAN WEERT

ENIGE FLORISTISCHE EN FYSISCH-CHEMISCHE NOTITIES

John Bruinsma & Floris Brekelmans

Een aantal poelen en plagplekken in de buurt van Weert worden gevoed door zowel regenwater als kwelwater uit de Zuid-Willemsvaart. Deze plaatsen herbergen een aantal bedreigde en zeldzame soorten. De meeste soorten zijn indicatief voor zwak gebufferde omstandigheden, maar er zijn ook soorten aangetroffen die in veel harder water worden aangetroffen. De vraag is hoe deze waardevolle situaties kunnen worden behouden.

30 OPMERKELIJKE LUIK-LIMBURGSE KRIJTFOSSELEN

DEEL 5. EEN WEERBARSTIG INKTVISJE

John W.M. Jagt & André Hofman

In dit vijfde deel van de serie wordt een bijzondere ammoniet beschreven, niet omdat de soort zo zeldzaam is maar omdat het gevonden exemplaar voor zijn soort bijzonder groot is en bovendien heel goed geconserveerd. Dat het om een volledig uitgegroeid exemplaar gaat, blijkt uit de lengte van de jongste luchtkamertjes.

32 BOEKBESPREKING

33 RECENT VERSCHENEN

34 ONDER DE AANDACHT

35 BINNENWERK BUITENWERK

36 COLOFON

36 ADRESSEN STUDIEGROEPEN EN KRINGEN

BIJ DE VOORPLAAT

Een bladzijde uit het *Liber Amicorum* dat door vrienden werd aangeboden aan Rector Jos. Cremers naar aanleiding van zijn zeventigste verjaardag. In de column van dit maandblad leest u hier meer over. De afgebeelde bladzijde betreft de bijdrage van de Maastrichtse oud-burgemeester Baron W. Michiels Van Kessenich die door de Maastrichtse kunstenaar Hub Levigne is geïllustreerd. De illustraties spreken eigenlijk voor zich, maar toch: de Rector en de duivel allebei met vlindernet (voor vlinders en/of zieltjes?), de miskelk en superplie (symbolen van zijn priesterlijke taak), "In Kruiken en Canne" (verwijzend naar de plaats waar de Rector toen woonde), de Limburgse boerderijen en het landschap (duidend op de verbondenheid met het Limburgse landschap). Een vrolijke noot in oorlogstijd, het was 1943.